

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק י'

חשון - תשע"ז

שערי תשובה

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
"ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

יוצא לאור לזכוי הרבים

לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל

מופלאה ומופלגת במדות טובות

ובמאור פנים לכל אדם

מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים

ומעשים טובים לכלל ולפרט

מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה

בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

אשת חבר לרבינו מורה דרכנו

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר

שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש

חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב

עליה אנו קוראים את המקראות

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה

אוי מי יתן לנו תמורתה

זכותה תגן עלינו

תנצב"ה

לעלוי נשמת

המרוחם ר' **שלמה** בן רוזה

נלב"ע עש"ק י' באלול התשע"א

ת.נ.צ.ב.ה.

לרפוא"ש

בנימין חיים בן זהירה

ויעקב מרדכי בן מלכה

ויפה ברכה ג'מילה בת פרידה

ורחל בת שפיקה

הונצח ע"י משפחות **סטברש** וזיתונה

להצלחתם ולהצלחת כל משפחתם

ברוחניות ובגשמיות

אכ"ר

תוכן הענינים

פתח דבר

10

השער השלישי |

בבאור חומר המצות והאזהרות וחלוקי הענשים | אות קפ"ז - ר"י

13

פעילות הארגון

73

בגיל ורעדה עומדים אנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חיינו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי **"הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א"**, ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציצוי הנצחי שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמי המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה ל"כ חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים אנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

**בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"**

סדר הלימוד היומי

שבוע א' יום א' ה' בחשון - יום ה' ט' בחשון (פ' לך לך)

שבוע ב' יום א' י"ב בחשון - יום ה' ט"ז בחשון (פ' וירא)

שבוע ג' יום א' י"ט בחשון - יום ה' כ"ג בחשון (פ' חיי שרה)

שבוע ד' יום א' כ"ו בחשון - יום ה' א' בכסלו (פ' תולדות)

לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חבורות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

המִשְׁפָּחָה הַשְּׂעִיר הַשְּׂלִישִׁי

בְּבִאֹר חֶמֶר הַמִּצּוֹת

וְהַאֲהָרוֹת וְחִלּוּקֵי הָעֲנָשִׁים

קפז. וְזֶה דְּבַר ^(א)כֶּת חֲנָפִים. עֲנִין

הַכֶּת הַזֹּאת נִחְלָק לְתַשְׁעָה

חֻלְקִים. הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן, הַחֶנֶף אֲשֶׁר

הַכִּיר אִי רָאָה אִי יָדַע כִּי יֵשׁ ¹עוֹל

בְּכַף חֶבְרוֹ ²וְכִי הַחֲזִיק בְּתַרְמִית,

א. כת חנפים. האיסור להחניף לדעת הספרי (מסעי פ' קסא), נלמד מן הכתוב "ולא תחניפו את הארץ" (במדבר לה, לג). וז"ל: "ולא תחניפו את הארץ - הרי זו אזהרה לחנפין". וברמב"ן (שם) וז"ל: "כי הזהיר מתחלה שלא נקח שוחד ברוצחים, וחזר והזהיר שלא נחניף להם למעלתם או

לתקפם וכבוד משפחתם בלי מקח שוחד, כי אם אנחנו נחניף להם, הנה נחניף את הארץ והיא חנפה תחת יושביה" ע"כ. ובספר 'חפץ חיים' (בפתיחה לאוין ט"ז) כתב שהרבה גאונים סוברים שהוא לאו גמור מפסוק זה. ובספר יראים (סימן נה) כתב: צוה יוצרנו בפרשת ואלה מסעי "ולא תחניפו את הארץ" וסמך ליה "ולא תטמא את הארץ", מאלו למדנו שהמחניף נקרא מטמא את הארץ ועובר בשני לאוין "ולא תחניפו" "ולא תטמא", וגורם לשכינה שתסתלק מישראל.

והנה לשון הכתוב הוא: "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה, כי הדם הוא יחניף את הארץ". ויש להבין מה שייך פה חנופה, או שמא אין ענין חנופה זו למושג 'חנופה' המקובל?

וביאר רבי משה פיינשטיין זצ"ל (בספרו 'דרש משה'): למען האמת, גם כאן שייך 'חנופה' במובנה הידוע, כי הנה הבדל גדול יש בין רגישותם של

ביאורים

1. עול בכף חבירו. שמחזיק בידו ממון שאינו שלו. 2. וכי החזיק בתרמית. ושחברו מחזיק בדרך הרמאות, שדרכו לרמות את הבריות.

(א) **כִּי יַחְטֵא אִישׁ לְאִישׁ בְּלִשׁוֹן הָרַע אוֹ בְּאִנּוֹנִת דְּבָרִים, וַיִּחְלִיק לוֹ לְשׁוֹן לֵאמֹר לֹא פָעַלְתָּ אֵין.**

אומות העולם לרצח ושפיכות דמים, ובין ההירות המופלגת של עם ישראל בעון חמור זה. אומות

העולם מקפידות רק משום הדאגה לישוב העולם [ישוב הארץ והחזקה בחלקת אדמה, אצלם, חשובה יותר מערך חיי האדם], ולפיכך אם רואה גוי בחברו שמקלקל את ישובו של עולם, לפי דעתו, קם עליו והורגו. כיוצא בזה ביחסים שבין האומות, אשר את כל המלחמות שביניהם מצדיקים בטענה זו, שהם באים לתקן ולהציל העולם. ולפי דרכם אין גם ערך וחשיבות לחיי שעה בכלל, ועל כן אין צורך להשתדל יתר על המדה ברפואת אדם זקן וחולה וכדו'.

להבדיל מהם, איסור התורה "לא תרצח", אינו אלא משום חשיבות האדם באשר הוא אדם - "כי בצלם אלוקים עשה את האדם". לכן אפילו אדם שכבר אין בו צורך לישוב העולם, האיסור להורגו בעינו עומד, ובכל חומרתו. ואין בזה הבדל בין שוטה לפיקח, בין חיי שעה לחיים ארוכים.

נמצא אפוא, שכאשר אדם הורג את חברו משום שלדעתו הוא מקלקל את ישוב העולם, הרי הוא מחניף לארץ במובן הפשוט של המלה, שכן לפי דעתו האדם טפל לארץ, כלומר לישוב העולם, ולא כדעת התורה שאדרבה הארץ טפלה לכל אדם באשר הוא אדם. הרי שאותו רוצח "מחניף" לארץ פשוטו כמשמעו. זהו שאמר הכתוב "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה וגו'".

ב. **או כי יחטא איש לאיש בלשון הרע או באונאת דברים.** רבינו מונה עבירות שבין אדם לחבירו, אכן פשוט כי איסור חנופה הוא גם בעבירות שבין אדם למקום, כמבואר ממה שהביא רבינו להלן שהחניפו לאגריפס. ומה שנקט דוגמאות אלו, מפני שבהם יש חומר שהזכיר להלן כי הוא ישא עונש על הנזק שגרם לאיש אשר אשם לו החוטא, ודבר זה שייך רק בעבירות שבין אדם לחבירו (משיבת נפש).

ביאורים

3. **באונאת דברים.** שמצער בני אדם בדיבור. 4. **ויחליק לו לשון לאמר.** והוא מחניף לו באמרי פיו ואומר לו. 5. **לא פעלת און.** לא עשית רע, ואין זה

6. **המעט ממנו עון המנע מן התוכחה, שנאמר (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את-עמיתך ולא-תשא עליו חטא",** 7. **ויוסף לחטוא על אמרו לא חטאת, בענין שנאמר (ירמיה כג, יד) "והזקן ידי מרעים".** והנה זה ביד החנף 9. **האילי** 10. **עון פלילי,** כי 11. **לא יקנא לאמת** 12. **אבל יעזור אחרי השקר** ויאמר לרע טוב וישם חשך לאור. גם נתן מכשול לפני החוטא 13. **משני פנים:** האחד - 14. **כי איננו נחם על רעתו,** והשני - כי 15. **ישנה באולתו ביום מחר** 16. **כי הלל רשע** החנף אותו על תאנת נפשו, 17. **מלבד כי ישא ענש על הנזק** 18. **אשר הזיק** 19. **לאשר אשם לו החוטא** 20. **על צדקו מי אשר**

ביאורים

נחשב לעבירה. 6. **המעט ממנו וכו'.** כלומר, לא די לו שיש בידו עון על שאינו מוכיחו. 7. **ויוסף לחטוא וכו'.** אלא שאף הוסיף חטא על פשע באמרו לו כי לא חטא, ובכך הוא מחזק ידי הרשע. 8. **והזקן ידי מרעים.** מחזקים ידי הרשעים על ידי זה שאומרים להם כי לא חטא. 9. **האילי.** הרשע. או הכוונה, הטפש. 10. **עון פלילי.** עון חמור מאד (מלשון הכתוב איוב לא, כח). 11. **לא יקנא לאמת.** לא הוכיחו על חטאיו. 12. **אבל יעזור אחרי השקר.** אלא עוד חיזק את דרך השקר אשר ביד הרשע. 13. **משני פנים.** בשתי צורות. 14. **כי איננו נחם על רעתו.** שבגללו אין החוטא מתחרט על הרעה שעשה. 15. **ישנה באולתו.** יחזור לעשות שוב את אותן עבירות. 16. **כי הלל רשע וכו'.** (מלשון הכתוב בתהלים י, ג). כלומר, כי החנף הלל את הרשע על תאנת נפשו. 17. **מלבד כי ישא עונש.** חוץ ממה שבנוסף יענש החונף. 18. **אשר הזיק.** החוטא. 19. **לאשר אשם לו החוטא.** כלומר, לניזק שהזיק לו החוטא. 20. **על צדקו מי אשר חטא לו.** בכך שהצדיק את מעשי המזיק שחטא כלפי

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

חָטָא לוֹ, ²¹מַלְכָּד כִּי יַעֲנֵשׁ עַל דְּבַר שְׁקֵר, שְׁנֵאמַר (תְּחִלִּים ה', ז') "תֵּאבֹד דְּבָרִי כְּזָב". וְנֵאמַר (מְשִׁלִּי יז, טו) "מַצְדִּיק רְשָׁע וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק ²²תּוֹעֵבֶת יִי ²³גַם-שְׁנִיחֵם". כָּל-שֶׁכֶּן אִם הָעוֹל אֲשֶׁר בְּכַף חֲבָרוּ גָלוּי לְרַבִּים, כִּי בְּאֶמּוֹר אֱלֹוֵי הַחֲנָף לִפְנֵי בְנֵי-אָדָם ²⁴וְךָ אֶתָּה בְּלִי פֶשַׁע, ²⁵חִלַּל וּבִזָּה דָת וְדִין.

קַפְחָ. וְחִבֵּי הָאָדָם ²⁶לְמַסּוֹר עֲצָמוֹ לְסַכְנָה ²⁷וְאֵל יִשְׂאִי

ביאורים

הניזק. ²¹ מלכד כי יענש על דבר שקר. חוץ ממה שיענש החונף על עצם השקר בהצדיקו מעשי הרשע. ²² תועבת ה'. "כי האדם חייב לשנא אויבי השם... וחייב להקלותם... וזה האיש לא די שלא ישנאם ולא יקלה אותם אך יאהבם ויכבדם ויצדיקם" (רבינו בפירושו למשלי). ²³ גם שניהם. מלת "גם" תבוא להורות כי אע"פ שיחטא ואשם יותר מרשיע צדיק מן המצדיק רשע - שניהם תועבת ה' (שם). [הגר"א במשלי שם הוסיף "שאף המחזיק ידיו הוא ג"כ תועבה". משמע, מי שמחזיק ידיו של מי שמצדיק רשע או מרשיע צדיק, גם הוא כלול בתועבת ה']. ²⁴ וך אתה. נקי הנר. ²⁵ חילל וביזה דת ודין. השפיל כבוד חוקי התורה ומשפטיה בעיני הבריות. [רבינו מנה כאן ששה חטאים: האחד - ביטול מצות תוכחה. השני - גורם לו שלא לשוב בתשובה. השלישי - גורם לו להמשיך ולגזול. הרביעי - גורם נזקים לכל אותם הנגזלים ע"י הרשע. החמישי - משקר. הששי - מחלל ה' והתורה אם החניף בפרסום]. ²⁶ למסור עצמו לסכנה. הכוונה אם יש חשש רחוק של סכנה, אך לא לסכנה מוחשית, שהרי חנופה אינה מן הדברים שיהרג ואל יעבור עליהם. או דכוונת רבינו הוא כפשוטו, שמחוייב למסור עצמו אף לסכנה ודאית אם צריך להחניף לו ברבים, לפי שיש בזה חילול ה' (יד הקטנה הלכות דעות פ"י אות יג-יד). ויש שפירשו לסכנת איבוד ממון או צער הגוף וכדו' (הרוצה בתשובה). ²⁷ ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ואל יטעין עצמו בחטא חמור זה של חנופה (ראה

עיונים

שַׁעַר

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

ג. שהחניפו לו ²⁸את נפשו עון אשמה כזאת. וְנֵאמַר לוֹ לְאֶגְרִיפֶס. רש"י פירש, מה שאמרו לאגריפס "אחינו אתה [וראוי אתה למלכות]" נחשב חנופה, משום שאע"פ עֲיִנְיוֹ דְּמַעוֹת, ³³וְנֵאמַר לוֹ ³⁴אֲחִינוּ אֶתָּה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַיְבוּ ³⁵שְׁוֵנֵיאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלִיָּה ^(ג)שְׁהַחֲנִיפוּ לוֹ לְאֶגְרִיפֶס. ³⁶אֵף כִּי הִיוּשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט אֵין לוֹ לְפַחַד ³⁷מֵאֲנֹוֹשׁ יְמוֹת, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (שם א, יז) "לֹא תִגּוֹרוּ מִפְּנֵי

ביאורים

רש"י ויקרא כב, טז). ²⁸ ואמרו רבותינו וכו'. מביא ראיה לדבריו שחייב למסור עצמו לסכנה ולא להחניף לרשעים, שהרי אמרו חז"ל שנתחייבו ישראל כליה על שהחניפו לאגריפס המלך, ואף שהיו נמצאים במצב של סכנה אלמלא החניפו לו, בכל זאת נתחייבו להגיד לו האמת שעל פי דין תורה הוא פסול מהיות מלך על ישראל, ומכיון שלא עשו כן נתחייבו כליה (פתח השער). ²⁹ אגריפס. מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס, והוא זה שנחרב בית המקדש בימיו (רש"י). ³⁰ שהיה קורא בתורה. במוצאי חג הסוכות שמיד לאחר שנת השמיטה, וזוהי מצות 'הקהל'. ³¹ לתת עליך. למנות עליך למלך. ³² זלגו עיניו דמעוֹת. שמקרא זה פוסלו מן המלכות, שהרי הוא היה מזרע הורדוס שהיה עבד כנעני מאדום שעלה למלוך בכח (ב"ב ג:). ³³ ואמרו לו. העם, מאחר וחששו מפניו. ³⁴ אחינו אתה. וראוי אתה למלכות, לפי שאמו היתה מישראל (רש"י). ³⁵ שונאיהם של ישראל. לשון סגי נהור, והיינו ישראל עצמם. ³⁶ אף כי היושב על המשפט. ומכל שכן דיין היושב לדון לא יפחד מאיש ולא ימנע מלפסוק דין אמת מפחד בעלי הדין אם הם אלימים או עשירים. ³⁷ מאנוש ימות. מאדם אשר סופו

איש". וְהַחֲלַק הָזֶה שֶׁהוֹכַרְנוּ, הוּא חֲלֶק אָדָם רָשָׁע הַנִּמְנֶה ³⁸ עִם שְׁתֵּי כְּתוּבֵי הָרְעוּת ³⁹ מִן הַתְּחַבְּרוֹת אֵלָיו הַשֶּׁקֶר וְהַחֲנוּפָה. וַיֵּשׁ בְּחֻלְקָן כֶּת הַנִּפְסִים אֲשֶׁר בָּם הַחֲנָף נִסְפָּה וְאָבֵד ⁴⁰ בַּעֲוֹן הַחֲנוּפָה לְבַד, כְּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר.

שאמו היתה מישראל [וממילא נחשב הוא "מקרב אחיך" וראוי להתמנות לכל השררות (ראה קידושין עו:)] לא היה ראוי למנותו למלך, משום שמצד אביו היה עבד, וגנאי הדבר שיהיה מלך.

התוספות תמהו, אם מן התורה היה אגריפס ראוי למלכות, מדוע נתחייבו ישראל כליה על חנופה מועטת כזו? ולפיכך פירשו, שאף-על-פי שמי שאמו מישראל נחשב "מקרב אחיך", היינו דוקא לענין שאר שררות (כגון נשיאות או ניהול עניני העיר), אבל לענין מלכות צריך שבין אביו ובין אמו יהיו מישראל. לפיכך, אגריפס שאביו היה עבד, היה פסול למלכות מן התורה, וכיון שהודו לו והחזיקו בו על אף שמלך בכח שלא על פי דין תורה - נתחייבו כליה. ויש אומרים שאמו של אגריפס לא היתה מישראל, ומכל מקום אמרו לו "אחינו אתה" משום שלום מלכות (רמב"ם בפירוש המשניות; מאירי), או משום שהיה עבד החייב במצוות כאשה (תוספות יבמות מה: ד"ה כיון; מאירי בשם יש מפרשים).

אף שהגמרא אומרת (סוטה מא:): שמותר להחניף לרשעים בעולם הזה, מכל מקום נתחייבו ישראל כליה על שהחניפו לאגריפס, משום שאגריפס לא היה רשע כלל (כפי שמוכח ממה שכשהגיע לפסוק הפוסלו מן המלכות ולגו עיניו דמעות) ולא היה להם לחשוש מפניו. ואף שלא היו יכולים למחות בו, היה להם לשתוק ולא להחניף לו (באר שבע; בן יהוידע; ראה תוספות סוטה שם ד"ה אותו היום).

ביאורים

למות (לשון הכתוב ישעיהו נא, יב). ³⁸ עִם שְׁתֵּי כְּתוּבֵי הָרְעוּת. כת חנפים וכת שקרים אשר אינן מקבלות פני שכינה. ³⁹ מִן הַתְּחַבְּרוֹת אֵלָיו הַשֶּׁקֶר והַחֲנוּפָה. כיון שבמעשיו מחוברים שניהם. ⁴⁰ בַּעֲוֹן הַחֲנוּפָה לְבַד. בלי

קפט. הַחֲלֶק הַשְּׁנִי, הַחֲנָף אֲשֶׁר יִחַלֵּל רָשָׁע לִפְנֵי בְּנֵי אָדָם אִם בְּפָנָיו אִם שְׁלֹא בְּפָנָיו, אֶף-עַל-פִּי ⁴¹ שְׁלֹא יִצְדִּיקֵנוּ עַל חֲמוֹס ⁴² וְלֹא יִכּוּב עַל מִשְׁפָּטוֹ, ⁴³ אֲבָל יֹאמַר עָלָיו ⁴⁴ כִּי אִישׁ טוֹב הוּא. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי כה, ד) "עֲזֹבִי תוֹרָה יִחַלְלוּ רָשָׁע", כִּי לֹא־אֵשֶׁר עֲזַב אֶת הַתּוֹרָה, ⁴⁶ לֹא הִלֵּל הָעוֹבֵר עַל דְּבָרֶיהָ וּמִפֶּר מִצְוֹתֶיהָ. ⁴⁷ וְגַם כִּי לֹא יִשְׁבַּח אֶת הָרָשָׁע ⁴⁸ וְזוֹלָתִי בְּמָה שֶׁנִּמְצָא בּוֹ מִן הַטּוֹב ⁴⁹ וְיִלְיִין עָלָיו בְּפָנֵי בְּנֵי-אָדָם ⁵⁰ לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרָאֵל, ⁵¹ גַּם זֶה רָעָה חוֹלָה, כִּי בְּהִזְכִּירוֹ ⁵² אֶת הַטּוֹב וְאֶת הָרָע לֹא

ביאורים

הצטרף אליו עון השקר ועוד עוונות המוזכרים לעיל באות קפ"ז, כאשר יתבאר בחלקים הבאים. ⁴¹ שְׁלֹא יִצְדִּיקֵנוּ עַל חֲמוֹס. לומר שבצדק ובמשפט גול וחמס ואין במעשיו כל עבירה [ובזה קל הוא מן החנף שבחלק הראשון האומר לרשע לא פעלת און, אבל כאן אינו מתיחס כלל למעשיו הרעים אלא מלמד עליו זכות ממקום אחר ואומר כי איש טוב הוא]. ⁴² וְלֹא יִכּוּב עַל מִשְׁפָּטוֹ. לא ישקר לומר שאותו פלוני אין מנהגו לחטוא ולהרשיע, והיינו שאין בזאת החנופה עון שקר. ⁴³ אֲבָל. אלא רק. ⁴⁴ כִּי אִישׁ טוֹב הוּא. באופן כללי ואין לשנות את היחס כלפיו על אף שהפעם הוא חטא (הרוצה בתשובה). ⁴⁵ אֲשֶׁר עֲזַב. החונף הזה. ⁴⁶ לֹא הִלֵּל הָעוֹבֵר וכו'. לא היה מהלל ומשבח את הרשע הזה שעובר על דברי התורה ומבטל את מצוותיה. ⁴⁷ וְגַם כִּי וכו'. ואע"פ שאינו משבח את מעשיו הרעים. ⁴⁸ וְזוֹלָתִי בְּמָה שֶׁנִּמְצָא בּוֹ מִן הַטּוֹב. אלא רק את מעשיו הטובים שנמצאו בו. ⁴⁹ וְיִלְיִין. מלשון מליץ יושר, שמלמד עליו זכות. ⁵⁰ לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרָאֵל. להגיד על האדם יושר מה אשר עשה (מצו"ד איוב לג, כג). ⁵¹ גַּם זֶה רָעָה חוֹלָה. כלומר, גם בזה רעתו רבה ונקרא ג"כ חנף. ⁵² אֶת הַטּוֹב. רק את מעשיו הטובים.

שערי

שער שלישי

תשובה

יִזְכִּיר וְעַל כָּל פְּשָׁעָיו יִכְסֶה, ⁵³ צָדִיק יִחְשֹׁב אֵצֶל הַשּׁוֹמְעִים, וַיִּתְּנוּ לוֹ ⁵⁴ יָקָר, וַיְרִים יְדוֹ ⁵⁵ וַגָּבַר. ⁵⁶ וַיִּבְרַר הַקֶּדְמָנוּ לְהוֹדִיעַ הַמְּשׁוֹלוֹת וְהַשְּׁחִיתוֹת הַנִּמְצְאוֹת בְּכַבּוֹד הָרָשָׁעִים, עַל כֵּן לֹא נָכוֹן ⁵⁷ לְהִזְכִּיר צְדָקָתָם ⁵⁸ בְּלִתִּי אִם יִזְכִּיר ⁵⁹ רָשָׁעִים וְכָכָלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי י, ז) ⁶⁰ "וְשֵׁם רָשָׁעִים יִרְקַב". ⁶¹ וְנֶאֱמַר (ישעיה נז, יב) ⁶² "אֲנִי אֶגִּיד צְדָקָתְךָ וְאֶת-מַעְשֶׁיךָ וְלֹא יוֹעִילוּךָ". פֶּרוּשׁ, לֹא יוֹעִילוּךָ מַעְשֶׁיךָ הַטּוֹבִים לְהַצִּילְךָ ⁶³ מִרְעַתְךָ ⁶⁴ בְּקוֹמִי לְמַשְׁפָּט ⁶⁵ בְּעֶרְכִּי לְעִמָּתָם רַב פְּשָׁעֶיךָ וּמַעֲשֶׂה תַעֲתוּעֶיךָ, כִּי

ביאורים

53. צדיק יחשב. אותו הרשע. 54. יקר. כבוד. 55. וגבר. ברשעתו, כי יחשוב בלבו עתה אולי אוכל למלא כל תאותי אחרי שכולם מכבדים אותי ונעלמת מהם רשעתי (פתח השער). 56. וכבר הקדמנו. לעיל אות קמ"ט-קנ"ב. 57. להזכיר צדקתם. בלבד. 58. בלתי אם יזכיר. מבלי אשר יזכיר גם. 59. רשעים וככלם. מעשי רשעותם והנהגתם הרעה. 60. ושם רשעים ירקב. "הגנות מחוייב ומוכרח מהזכרת שמו, כמו שהעץ המרקוב תולדת הרקבון מעצמו, כן זכרון שם הרשע יחייבהו הגנות, ואין גנותו מצד המגנה שיאהב לגנות. והודיענו כי זכרון המום ברשעים - חובה, ואין לתלות הגנות במגנה, כי אם ברשע ובזכרון שמו" (לשון רבינו בפירושו למשלי). והמהרש"א (יומא לח:) כתב דהענין בזה הוא לגנות הרשעים בפחיתותם כדי שיתגנו פעולותיהם בעיני בני אדם ולא ילמדו מהם. 61. ונאמר אני אגיד וכו'. מביא ראיה שאסור לשבח את הטוב שברשע, שהרי הטוב שיש לו אינו מצילו מעונש ומלהקרא בשם רשע (זה השער). 62. אני אגיד צדקתך. גם אם אגיד את מעשיך הטובים לא יועילו לך כנגד מעשיך הרעים. 63. מרעתך. מעונשך. 64. בקומי למשפט. בבואי לשפוט אותך. 65. בערכי לעומתם. כאשר

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ד. נכתב ונחתם למיתה. התוספות (ר"ה טז; ד"ה ונחתמין) פירשו שמיתה האמור כאן היינו לעוה"ב. אמנם לדעת שאר הראשונים שפירשו שמיתה היינו בזאת השנה בעוה"ז, קשה, הרי מצינו הרבה רשעים שטוב להם, ואיך אמרו שרשעים גמורין נחתמין לאלתר למיתה? ב'פתח עינים' להחיד"א מבאר בשם ה'בכור שור' על מה שרואים רשעים חיים, שלכל אדם יש נפש רוח ונשמה, ואם הוא צדיק הרי אלו משתמרין אצלו ואינם זזים ממנו, אבל כשחוטא גורם להסיר ממנו הנשמה, ואם חוטא יותר גורם להסיר ממנו בחינת הרוח, ואם חוטא יותר גם נפשו ניטלת ממנו, וכל שלב ושלב נחשב למיתה, דמה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא, והיינו שרשעים נחתמין למיתה שיופרד נשמתו, ואח"כ רוחו, ואח"כ נפשו עד שימות ממש, ולכן אף שרואים רשעים חיים וקיימים, הרי מתים הם, והיינו דאמרינן רשעים בחייהו נקראים מתים.

ביאורים

אערך ואשווה כנגדם. 66. רברי עונותיך גברו מהם. מעשיך הרעים רבים מן מעשיך הטובים. 67. נכתב ונחתם. בראש השנה. 68. למיתה. במשך השנה, ואין מעשיו הטובים מועילים לו להצילו מן הדין. 69. ניכרים הם כשיחתם והנהגתם. ועי"ז אפשר להבחין בהם אם הם רשעים, אף שיש להם הרבה מעשים טובים. [מכאן מוכח שגם מי שלא נודע עליו מעשי רשעות ורק דיבורו והנהגתו כשיחות הרשעים, הורעה חזקת כשרותו והוא בחזקת רשע לענין איסור התחברות עמו ולהלל מעשיו הטובים, ולחייב להתרחק ממנו ולגנותו (מאור השער)]. 70. בשערי יראת חטא. רבינו חיבר חיבור בשם 'שערי יראת חטא', אמנם לא זכינו לאורו.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

קצ.

וְהִנֵּה הַצַּדִּיקִים יִתְעַבּוּ אֶת

ה. רפאים יחשבו

הָרָשָׁע, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי

בחיים ומתים קרויים.
במדרש תנחומא

כט, כו) "וְתוֹעֵבַת צַדִּיקִים אִישׁ עוֹל".

⁷² וְאִשֶּׁר בְּסוּד הַצַּדִּיקִים לֹא יִהְיֶה, ⁷³ אִם תַּעֲב לֹא יִתְעַבְנוּ

גַּם קֵב לֹא יִקְבְּנוּ, ⁷⁴ גַּם בֶּרֶךְ לֹא יִבְרַכְנוּ.

קצא.

וַיִּתְּכֵן, ⁷⁵ כִּי יָקָר מִקָּרָה הַמִּשְׁבַּח אֶת הָרָשָׁע

מִדֶּרֶךְ ⁷⁶ פְּתִיחוֹת, כִּי הִפְתִּי ⁷⁷ אוֹמֵר לְשִׁבְחָה טוֹב

הוא, ⁷⁸ אִם הָיוּ יִהְיֶה עַל דְּבַר אֲמַת וְאִם תִּהְיֶה תִּמְוֹרְתוֹ.

⁷⁹ וּמִבְּלִי הִדְרַעַת שִׁבְחָה הוּא ⁸⁰ אֶת הַמֵּתִים, כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ

(ברכות יח, ב) עַל הָרָשָׁעִים, ⁸¹ רָפָאִים יִחְשְׁבוּ בַחַיִּים

ביאורים

71. תועבת צדיקים איש עול. איש העול הוא מתועב בעיני הצדיקים.

72. ואשר בסוד הצדיקים לא יהיה. ומי שלא זכה עדיין להגיע למעלת

הצדיקים. 73. אם תעב... גם קוב וכו'. אף שאינו מתעב את הרשע ואינו

מקללו. 74. גם ברך לא יברכנו. (עפ"י במדבר כג, כה). כלומר, לכל הפחות

לא ישבחנו. 75. כי יקר מקרה. שיקרה לפעמים. 76. פתיות. טפשות

ותמימות לא רצויה. 77. אומר לשבח טוב הוא. חושב שמידה טובה היא

לשבח כל דבר [וסבור שעל המעשה הטוב מגיע לו לרשע שישבחווה, ואינו

נותן דעתו על הנזקים שעלולים להוליד מכך (הרוצה בתשובה)]. 78. אם

היו יהיה על דבר אמת ואם תהיה תמורתו. בין אם דברי השבח יהיו נכונים,

ובין אם להיפך [תמורתו - חילופן], שלא יהיו אמת. 79. ומבלי הדעת.

ומבלי שיתן דעתו וישים לב. 80. את המתים. את הרשעים הנקראים מתים.

81. רפאים יחשבו בחיים. כמתים יחשבו גם בחייהם. (רפאים - כינוי למתים).

(וזאת הברכה, ז)

מבאר כוונת הדברים

שרשעים אף בחייהם

קרויו מתי, "לפי

שרואים זריחת השמש

ואינם מברכים יוצר

אור, ורואים שקיעתה

ואינם מברכים מעריב

ערבים; ואוכלים

ושותים ואינם מברכים

את השם". כלומר,

כיון שאינם מרגישים

את הצד הרחני ואת

נפלאות הבורא בכל דבר ודבר בעולם, הרי הם כמתים.

כתב ה'שבט סופר' (וישלח): נראה לי, שזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים

קיח, יז) 'לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה', וברש"י שהתפלל שלא ימות

מיתת עולם. ויש לומר שהתפלל שלא יהיו ימי חייו נחשבים כאילו מתו,

וכאשר הרשעים קרוים מתים אע"פ שהם חיים, על כן אמר 'לא אמות כי

אחיה' שלא ימות בזמן שאחיה, וזה אפשר על ידי שיספר מעשי יה. עכ"ד.

ביאורים

82. והמתים אינם יודעים מאומה. אלו הרשעים שבחייהם קרויים מתים,

ועושים עצמם כאינם יודעים יום המיתה וחוטאים (ברכות יח,): 83. עולה

זדון. נחשבת לו כמחניף לרשע בזדון, אף שעושה זאת מתוך טוב לב

ותמימות. 84. כי לא יאהב העבד וכו'. כי היה לו להבין שלא יתכן מציאות

שעבד יאהב את אדונו בזמן שמשבח את שונאו של אדונו ומקרב את

האנשים אשר אדונו מרחיק אותם. 85. הלוא להם לדעת מדרך הדעת כי כן,

כלומר, עליהם להבין שמצד ההבנה הפשוטה כך צריך להיות, שאי אפשר

לשבח את שונאי ה'. 86. וכסילים מרים קלון. הכסילים שאינם יודעים בין

טוב לרע, מרימים ומשבחים את איש-קלון, כלומר את הרשע. 87. וכבר

הקדמנו פרושו. לעיל אות קמ"ז.

שערי

שער שלישי

תשובה

קצב. החלק השלישי, החנף ⁸⁸המשבח את הרשע בפניו, ⁸⁹אף חכמתו עמדה לו כי לא ישבחנו בפני בני-אדם ⁹¹פן יהיה להם למוקש, גם זה החנף גדול עונו, ⁹²כי החליק אליו בעיניו, ולא ישוב מדרך הרעה ולא ידאג לעוניו, כי צדיק הוא בעיניו. וכל אשר איננו מעדת צדיקים, אם ישבחוהו יאמר בלבו ⁹³אמנם ידעתי כי כן, בענין שנאמר (משלי יא, ט) "בפה חנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו". פורש, החנף ⁹⁴משחית רעהו בפיו כי ישבחנו ונאמין לדברים, ⁹⁵ויקשה את רוחו, ויראה את נפשו ⁹⁶ביקר ולא יבין אם ⁹⁷עפלה נפשו

ביאורים

88. המשבח את הרשע. אפילו באופן שאינו משקר אלא משבחו בחלק הטוב שבו, וכדלעיל אות קפ"ט, אלא דכאן זה בינו לבין עצמו. דאי מיירי במשקר, הו"ל לרבינו בהמשך שהאריך בעונו, למנות ג"כ שמשקר וכדלעיל אות קפ"ז (מאור השער). 89. בפניו. בלבד, ולא בפני אחרים. 90. אף חכמתו עמדה לו. (מלשון הכתוב קהלת ב, ט, ועי"ש ברש"י). כלומר, אף שחכמתו שעי' שמשבח את הרשע בפני בני-אדם ילמדו השומעים לעשות כמעשה הרשע. 92. כי החליק אליו בעיניו. כי בחניפותו מחליק ומיפה לו את דרכו הרעה בעיניו (לשון הכתוב תהלים לו, ג). 93. אמנם ידעתי כי כן. באמת יודע אני בעצמי כי נכונים דברי השבח שאמרו עלי. 94. משחית רעהו בפיו. מקלקל דרכו על ידי שמחניף לו בפיו. 95. ויקשה את רוחו. יקשיח לבו ויתבצר במעמדו ולא יחשוש לתקן מעשיו. 96. ביקר. במעלה ובכבוד. 97. עופלה נפשו. חשכה נפשו מן העוונות.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ו. הוי בעיניך כרשע. וקשה, הרי שנינו באבות (פ"ב מ"ג) 'אל תהי רשע בפני עצמך'?? וביארו מהר"ץ חיות והערך לנר' (נדה ל:), שכוונת המשנה באבות היא לענין שלא יתייחס ויחשוב שאין לו תקוה לשוב בתשובה, אלא צריך לבטוח בה' שיכול לשוב ⁹⁸והמכשלה הזאת תחת ידו, ⁹⁹גם ירום לכו ¹⁰⁰ויפול במכמורת גאותו, והנה כי ¹⁰¹השחת השחיתו ¹⁰²בחלק שפתיו. "ובדעת צדיקים יחלצו", ¹⁰³הצדיקים יחלצו בדעתם ¹⁰⁴מנזקי החנף, כי אם ישבחנו לא ירום לכו ¹⁰⁵למען זאת, כמו שאמרו רבננו (נדה ל, ב) 'אפלו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה, הוי ^(א)בעיניך כרשע. ואמרו (אדר"נ פכ"ט) ¹⁰⁶אם יש עליך

ביאורים

98. והמכשלה הזאת תחת ידו. והוא מלא חטאים ופשעים (לשון הכתוב בישעיה ג, ו). 99. גם ירום לכו. ובנוסף לחטא גם יתגאה על כי הצדק במעשיו. 100. ויפול במכמורת גאותו. ברשת גאותו. ויתעבהו בנפשו וישימו תועבת ה', שנאמר (משלי טז, ה) 'תועבת ה' כל גבה לב' (לשון רבינו בפירושו למשלי). 101. השחת השחיתו. החונף לרשע. 102. בחלק שפתיו. בדברים החלקים והמחניפים. [וז"ל ה'מסילת ישרים' (פכ"ג): "והנה סוף סוף דעת האדם קלה וטבעו חלוש ומתפתה בנקל, כל שכן בדבר שאליו הוא נוטה בטבע. על כן בשמעו את הדברים האלה יוצאים מפי שהוא מאמין לו, כי לא בו כארס בכעוס, ונמצא נופל ברשת הגאווה ונשבר"]. 103. הצדיקים יחלצו בדעתם. הצדיקים נחלצים (-נמלטים) מן החנף בדעתם (באמיתם), כי לא יתעו בנפסם להתגאות בעבור שבח ותהלה אשר יהללום הבריות (לשון רבינו בפירושו למשלי). 104. מנזקי החנף. מן הנזקים הרוחניים אשר עלולים להגיע אליהם אם יאמינו לו ויקבלו דבריו. 105. למען זאת. בעבור זה. 106. אם יש

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

רעים, מְקַצְתֶּם מִשְׁבָּחִים וּמְקַצְתֶּם

מוֹזִיכִיחִים, ⁽¹⁾ אֶהֱבֶה אֶת הַמוֹזִיכִיחִים

אליו, אבל כאן מדובר כשאומרים לו העולם שהוא צדיק שכבר עשה מעשים טובים

הרבה ואין צריך לעשות יותר, לזה אמרו שיחשיב עצמו לרשע כאילו יש לו הרבה עוונות שמוטל עליו לתקנם.

ה'פתחי נדה' תירץ, שמה שאומרים לו 'היה בעיניך כרשע' הוא על דרך מה שאמרו חכמים (אבות פ"ב מ"ד) 'אל תאמין בעצמך עד יום מותך'. ולדבריו נראה שכלל אין בזה סתירה למה שנאמר 'אל תהי רשע בפני עצמך', משום שאין באים לומר כאן שיהיה בעיניו כאילו שהוא עכשיו רשע, רק שלא יבטח בעצמו שבעתיד לא יהיה רשע.

ה'בן יהוידע' ביאר, שאף שהוא צדיק עליו לראות את עצמו כרשע מחמת עוונות הכעס והגאווה וכיוצא באלו שאדם רגיל להכשל בהם, ונקרא מחמת זה רשע משום שהם שקולים כנגד עבירות חמורות, כמו שאמרו (זוהר ח"א בראשית כז:) שכל הכועס, וכן כל המתגאה (סוטה ד:) כאילו עובד עבודה זרה, וכעין זה מצינו (ב"מ נח:) לענין הלבנת פנים שהיא כשפיות דמים. עוד ביאר, שיהא בעיניו כרשע מצד מעשיו בגלגול הקודם. עוד ביאר, שיהא בעיניו כרשע מחמת שרואה אחרים רשעים ואינו מוחה בהם, שעוונותיהם נקראים על שמו, כמבואר בשבת (נד:) שהפרה של שכנתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת בשבת לרשות הרבים באופן האסור, ומחמת שלא מיחה בה היתה נקראת על שמו.

ז. אהב את המוזיכחים. כתב הרא"ש ב'ארחות חיים' (אות מה): "שמח בשמך תוכחות כמוצא שלל רב". וכתב בספר 'משנת רבי אהרן' (ח"א עמ' רנא): "נהג הרא"ש הוא מגדולי הקדמונים ומעמודי ההוראה בכל הדורות, וכל מה שהוא כותב הם דברי פסק הלכה, הרי שחיוב גמור הוא לשמוח בשמעו תוכחות. וענין מוצא שלל רב הוא כמו הצלחה פתאומית למי שלא פילל, ועוד שהיא מרובה מאד. והגדר, כי האדם עומד במלחמת היצר החזקה, ומי עומד במלחמה, כשנמצאים לו פתאים עוזרים נגד האויבים שכיתורוהו

ביאורים

עליך רעים. אם יש לך חברים.

מסביב, הלא תגדל שמחתו לאין שיעור, ופוסק הרא"ש דרך צריך לשמוח בסיוע מצד התוכחה".

ח. ושנא את המשבחים. ב'כסא רחמים' תמה, מי התיר לו לשנוא המשבח וליעבור על "לא תשנא את אחיך", "ואהבת לרעך כמוך"? וכתב לתרץ, דכיון שמבקש רעתו (להוציאו מן העולם), הרי אין יראת ה' על פניו וגם עובר על 'לפני עור לא תתן מכשול', ולכן מותר לשנאותו. ועוד כתב, דבאמת לאו דוקא קאמר "ושנא" אלא הכוונה לפרוש ולהתרחק ממנו יעו"ש (תוספת אור).

ביאורים

^(ח) וּשְׂנֵא אֶת הַמִּשְׁבָּחִים, כִּי אֱלֹהִים ¹⁰⁷ לִחְיֵי עוֹלָם יִבְיֹאוּ, ¹⁰⁸ וְאֱלֹהִים בְּרַעְתֶּךָ יִשְׁמַחוּךָ כִּי יִשְׁבַּחוּךָ.

¹⁰⁹ וַיִּתֵּן גַּם כֵּן לְפָרִשׁ, וּבִדְעַת צַדִּיקִים - יִחַלְצוּ רַעֲיָהֶם, כִּי לֹא יִחְנִיפוּ לָהֶם אֲבָל הוֹכֵחַ יוֹכִיחֵם וַיִּזְרוּ

אוֹתָם בְּדֶרֶךְ ¹¹⁰ בְּתַעֲוֹתָם בְּתַהוּ לֹא דֶרֶךְ. וְנֶאֱמַר (משלי כו, כח) "וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְּחָה". הַמְשִׁיל ¹¹² פֶּה

חָלָק לְדֶרֶךְ ¹¹³ חָלָק לְקוֹת, וְאָמַר, כִּי פָנָיו וְגַם עוֹבֵר עַל 'לִפְנֵי עוֹר לֹא תֵּתֵן מִכְשׁוֹל', וְלִכֵּן מוֹתֵר לִשְׁנֹאוֹתוֹ. וְעוֹד כֵּתֵב, דְּבִאֲמַת לֹא דוֹקָא קֵאמֵר "וּשְׂנֵא" אֲלֵא הַכוּוּנָה לְפִרּוּשׁ וּלְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יַעו"ש (תוספת אור).

107. לחיי עולם יביאוך. שע"י תוכחתם תיטיב מעשיך ותזכה לחיי העולם הבא. 108. ואלה ברעתך ישמחוך. המשבחים אותך גורמים לך שתשמח במעשיך הרעים ולא תתקן אותם. 109. ויתכן גם כן לפרש וכו'. וביאור הכתוב הוא: "ובדעת צדיקים" - ובחכמת הצדיקים, "יחלצו" - ינצלו רעיהם. ופירושו, הצדיקים על ידי תוכחתם יצילו את רעיהם מרדת שחת (זה השער). 110. בתעויותם בתהו לא דרך. כשהם תועים מדרך האמת והולכים בדרך השקר (לשון הכתוב בתהלים קז, מ. ואיוב יב, כד, "בתהו שאינו דרך". רש"י איוב שם). 111. יעשה מרחה. עושה דחוי, שדוחה את מקבלו (את הרשע המקבל את דברי החנופה) מעל הקב"ה (רש"י). 112. פה חלק. של החנף המחליק ומייפה לרשע את מעשיו. 113. חלקלקות. שמחליקים

¹¹⁴ כְּאִשֶּׁר יִפּוֹל הָאָדָם וַיִּדְחָה בְּלִבָּתּוֹ בְּדֶרֶךְ חֲלָקִלְקוֹת, כְּעֵנִין שְׁנֵאֲמַר (תהלים לה, ו) "יְהִי-דְרָכָם ¹¹⁶חֲשֹׁךְ וְחֲלָקִלְקוֹת", כֵּן יִפּוֹל הָאָדָם וַיִּדְחָה בְּפֶה חֶלֶק, וְהוּא פֶה חָנָף, עַל הָעֵנִין אֲשֶׁר בְּאֲרֵנוּ. וְאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשְּׁלוֹם (שם יב, ד) "¹¹⁷יִכְרֹת יְיָ כָּל-שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת ¹¹⁸לְשׁוֹן מִדְּבַרֹת גְּדוֹלוֹת". קָלָל פֶּה הַחֶלֶק, כִּי יִשְׁחִית בּוֹ רַעְהוּ, ¹¹⁹וְהִלְשׁוֹן הַקָּשָׁה ¹²⁰שֶׁהוּא הַפֶּךְ הַחֶלֶק, וְהוּא לְשׁוֹן הָרַע. וַיֵּשׂ מִן הַחֲנִיפִים שְׁמֵתִּכּוֹנִים לַחֲנִיף ¹²¹לְאִנְשֵׁי-זָרוּעַ ¹²²כְּדִי שִׁיכְבְּדוּ אוֹתָם וַיִּנְשְׂאוֹם, וְאָמְרוּ רְבוּתֵינוּ (ע' אדר"ג פכ"ט) כֹּל הַמְּחַנֵּף לַחֲבֵרוֹ ¹²³לִשְׁם כְּבוֹד, לְסוֹף ¹²⁴נִפְטָר מִמֶּנּוּ בְּקָלֶיֶן.

ביאורים

בה ונופלים. ¹¹⁴ כְּאִשֶּׁר יִפּוֹל. כמו שיפול. ¹¹⁵ וַיִּדְחָה. ויושלך למרחוק. ¹¹⁶ חֲשֹׁךְ וְחֲלָקִלְקוֹת. שניהם יחד, כדי שיחליקו רגליהם בחלקלקות, והחושך אינו מניחים להשמר מן החלקלקות (רש"י). ¹¹⁷ יִכְרֹת ה' כֹּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת. ישמיד ה' את כל המדברים בחנופה. ¹¹⁸ לְשׁוֹן מִדְּבַרֹת גְּדוֹלוֹת. כלומר, וגם לשון המדבר על זולתו רע. ¹¹⁹ וְהִלְשׁוֹן הַקָּשָׁה. וגם קילל את המדבר קשות על חברו. וממה שמדמה לשון החלק ללשון הרע, מזה ניתן להתבונן בחומר העון של לשון החלק (זה השער). ¹²⁰ שֶׁהוּא הַפֶּךְ הַחֶלֶק. כי הוא מגנה את זולתו ומוזיק לו. ¹²¹ לְאִנְשֵׁי זָרוּעַ. אנשים בריונים ורשעים בעלי יכולת ושררה (עלי אורח). ¹²² כְּדִי שִׁיכְבְּדוּ אוֹתָם וַיִּנְשְׂאוֹם. כלומר הם מתכוונים לכבוד עצמם ולא לבעלי הזרוע (הרוצה בתשובה). ¹²³ לִשְׁם כְּבוֹד. כדי לקבל ממנו כבוד. ובאדר"ג שם הגירסא "לשום ממון". ¹²⁴ נִפְטָר מִמֶּנּוּ בְּקָלֶיֶן. בבזיון. כלומר, לבסוף אותו חבר יבזה אותו, והוא מדה כנגד

קצג. הַחֶלֶק הָרַבִּיעִי, ¹²⁵הַמִּתְחַבֵּר לְרַשָּׁע, ¹²⁶וְלֹא דִיוֹ אֲשֶׁר לֹא יוֹכִיחֵהוּ בְּשִׁבְט-פִּיּוֹ וְהִרְחֵק לֹא יִרְחִיקֵהוּ, אֲכָל כְּמוֹ חֵבֶר יִקְרַבֵּהוּ. ¹²⁷וְנֵאֲמַר (דברי הימים-ב' כ, לו) "¹²⁸בְּהִתְחַבֵּרְךָ עִם אֲחִיּוֹהוּ ¹²⁹פְּרִין יְיָ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ". וְהַצְדִּיקִים מֵאִם יִמָּאִסוּ אֶת הָרַשָּׁע, כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר (תהלים טו, ד) "¹³⁰נִבְזָה בְּעֵינָיו נִמָּאֵס".

צדיק, לכך נסמכה פרשת אהרן לאחר פרשת מלך אדום) (במ"ד יט, טז).

ראה כמה חמורה היא ההתקרבות לרשע. שהרי בעצם זו היתה הדרך הקרובה להכנס לארץ. כמו שהכתוב אומר "ויסעו מהר ההר דרך ים-סוף

ביאורים

מדה. ¹²⁵ הַמִּתְחַבֵּר לְרַשָּׁע. אף-על-פי שאינו מחניף לו ואינו משבח, אלא שהוא מקרבו ומתחבר עמו (ארחות צדיקים). ¹²⁶ וְלֹא דִיוֹ וכו'. כלומר, ולא זו בלבד שאינו מוכיחו על מעשיו הרעים ואינו מרחיקו, אלא עוד מקרבהו אליו כמו חבר, וזוהי גם כן פעולת חנופה. ¹²⁷ וְנֵאֲמַר. ליהושפט מלך יהודה שהיה צדיק. ¹²⁸ בְּהִתְחַבֵּרְךָ עִם אֲחִיּוֹהוּ. בגלל שהתחברת עם אחיזיהו מלך ישראל הרשע - ששינתת אותו איתך בבניית ספינות גדולות וחזקות שמסוגלות להפליג לתרשיש. ¹²⁹ פְּרִין ה' אֶת מַעֲשֵׂיךָ. הענישך ה' וגזר שתתקלקל מלאכתך והתפרקו הספינות ולא יכלו להפליג בהן לתרשיש, ואף-על-פי שהתחבר עמו רק לצורך מסחר. ¹³⁰ נִבְזָה בְּעֵינָיו נִמָּאֵס. מי שהוא נבזה ברשעתו, נמאס בעיניו של צדיק (רש"י).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָּהּ (ב"ק
צב, ב) ¹³¹לֹא לְחֵנָם הֵלֶךְ וְזִיר אֶצֶל
עוֹרֵב אֶלָּא ¹³²מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵינוּ.
וְאָמְרוּ (שם) כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוֹן
וּבֶן-אָדָם לְדוֹמָה לוֹ. וְאָמְרוּ (מגילה
כת, א) ¹³³אִסּוּר לְהִסְתַּכֵּל בְּדַמּוֹת
אָדָם רִשְׁעִי, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' ג, יד)

לסבב את ארץ אדום,
ותקצר נפש העם
בדרך" (במדבר כא,
ד). במשמע, שאם
לא רוצים להאריך
הדרך עד שתקצר
נפש העם, צריך לקצר
דרך ארץ אדום, ועוד,
הרי לבסוף לא יצא
הדבר לפועל, משום
סירובו של מלך
אדום, ולא נתחברו

אליו כלל. אעפ"כ נענשו אך ורק על רצונם לעבור דרכו, ונסתלקו ענני כבוד
והסתככו במלחמה, וסופם שנאלצו לחזור שבע מסעות לאחור, וגרם הדבר
להתמרמרות רבה בבני ישראל, ולנחשים השרפים.

מכאן הוכיח הגר"א קוטלר זצ"ל עד כמה חמורה היא הסכנה מהתקרבות
כל שהיא אל רשעים. כי עינינו הרואות שלא אך מנהיגי הדור ההוא נענשו,
רק כל העם כולו, וכל זאת אך משום שרצו וביקשו להתחבר אל אדום
במעבר ארצו (משנת רבי אהרן).

י. אסור להסתכל בדמויות אדם רשע. מבואר מדברי רבינו שטעם האיסור
הוא משום התחברות לרשע. וכתב המהרש"א (בכ"א מגילה כח). הטעם על
פי חכמי המקובלים, כי הכרת פניהם ענתה במ, שיש במראה פניו של האדם
צורה רוחנית לטוב או לרע, והוא כפי מעשיו לצד הטהרה או לצד הטומאה,
ואסור להסתכל לצד הטומאה על דרך מה שנאמר (ויקרא יט, ד) 'אל תפנו

ביאורים

131. לא לחנם הלך וזריר וכו'. רבי אליעזר מוכיח שזריר הוא עוף שטמא
ממה שדרכו לשכון ולקנן יחד עם העורבים, ולכן הוא נחשב בן מינו [אף
שיש לו סימן טהרה אחד שאין לעורב. מהרש"א]. 132. מפני שהוא מינו.
כן המתחבר אל הרשעים - מעיד על עצמו כי רשע הוא כמותם. 133. אסור
להסתכל בדמויות אדם רשע. שגם זוהי בחינה מסוימת של התחברות לרשע.

אל האלילים'.
בראשית חכמה'
(שער התשובה פ"ו)
כתב, שהמסתכל
בצלם אדם רשע
הוא מקנה בלבו
רוח הטומאה של
ההוא שרואה בפניו,
וימשך לו מזה בלבול
המחשבה וביטול
הדבקות. ולכן לא
ראוי לאדם מישראל
להשתתף עם נכרי,
וכמו אבוה בר איהי
ומנימן בר איהי, חד

"¹³⁴לֹלֵי פָנֵי יְהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ-יְהוּדָה
אֲנִי נִשָּׂא אִם-אֶבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם-
אֶרְאֶךָ". וְאָמְרוּ (עי' שם) כָּל הַמִּסְתַּכֵּל
בְּדַמּוֹת אָדָם רִשְׁעִי, עֵינָיו ¹³⁵בְּהוֹת
לְעֵת זְקֻנָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו, א)
"וַיְהִי כִּי-זָקֵן יַצְחָק וַתִּבְהֶיךָ עֵינָיו
מִרְאֵת", מִפְּנֵי שֶׁהִסְתַּכֵּל בְּדַמּוֹת
עֲשׂוֹ, אֶף-עַל-פִּי ¹³⁶שֶׁלֹּא הָיָה מִכִּיר
מַעֲבָדָיו, ¹³⁷כִּי הָיָה עֲשׂוֹ מִסְתִּיר

אמר תיתי לי דלא אסתכלי בנכרי, וחד אמר תיתי לי דלא עבדי שותפות
בהדי נכרי (מגילה כח.), הכל מטעם זה. ולכן אמרה תורה (ויקרא כה, יד)
'או קנה מיד עמיתך', כדי שלא יתעסק עם גויים ויוזיק לו לדביקות. עכ"ה.
[וכעין מה שכתב הרמב"ן (בראשית יט, יז) בטעם הדבר שנאסרו להסתכל
בהפיכת סדום ועמורה: כי הראות באויר הַדָּבָר ובכל החלאים הנדבקים יזיק
מאד וידיביקם, וכן המחשבה בהם, ולכן יסגר המצורע וישב בדד. עיי"ש].

ביאורים

134. לולי פני וגו'. אלישע אמר כן ליהורם בן אחאב מלך ישראל הרשע
אשר הגיע אליו עם יהושפט מלך יהודה, כי אלמלא כבודו של יהושפט
הצדיק - לא היה מבט בו ולא היה מסתכל לעברו כלל. 135. כהות.
מחשיכות ומתעוורות. 136. שלא היה מכיר מעבדיו. פעולותיו ומעשיו
הרעים של עשו ולא ידע שהוא רשע, כמבואר בבראשית רבה (סג, י) שהיה
צד את אביו בדברי פיו, שהיה שואלו כיצד מעשרים את התבן ואת המלח,
וסבור היה אביו שהוא מדקדק במצוות ולכן לא חשש יצחק והסתכל בו
(טורי אבן). 137. כי היה עשו מסתיר מעשיו. דעת רבינו כדעת הרמב"ן

שערי

שער שלישי

תשובה

מַעֲשֵׂיוֹ, כְּעֵנֶן שְׁנֵאֹמֶר (ישעיה כט, טו) ¹³⁸ וְהָיָה בְּמַחֲשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם". ¹³⁹ וּכְבֹר הַקְדָּמָנוּ לְהוֹדִיעַךָ בְּאֵר הַיֵּטֶב, כִּי רָבוּ דְרָכֵי-מוֹת הַנִּמְצָאִים אֶל הַמִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע. ¹⁴⁰

קצרה. החלק החמישי, איש כי יאמינו בני-אדם בדרךיו ויסמכו כל השומעים על מאמריו, ויתבונן ¹⁴¹ לנשא אחד העם או ¹⁴² גואלו הקרוב אליו ¹⁴³ פאקתו אותו, ויאמר עליו כי הוא ¹⁴⁴ איש חכם, ¹⁴⁵ והוא בן לא חכם, והיה ¹⁴⁶ לפוקה ¹⁴⁷ וצור מכשול, כי יסמכו על הוראותיו, ¹⁴⁸ ועל פיו יהיה כל ריב, ויעזות משפט ¹⁴⁹ ואת

ביאורים

עה"ת (בראשית כו, כא) כי לא היה עשו רשע בעיני אביו (זה השער). 138. והיה במחשך מעשיהם. כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך להסתתר מבני אדם וכו' (מצו"ד). 139. וכבר הקדמנו וכו'. עי' מש"כ רבנו לעיל אות נ, נ"א, נ"ט וקנ"א. וע"ע לקמן קצ"ז וקצ"ח. 140. דרכי מות. תוצאות רעות המוליכות לאבדון. 141. לנשא אחד העם. לגדל ולרומם אחד מן העם. 142. גואלו. קרובו. 143. באהבתו אותו. מתוך אהבתו אליו. [ולכן שייך ענין זה לחנופה כיון דעושה כן רק מחמת אהבתו לו ורצונו להיטיב לו (משיבת נפש)]. 144. איש חכם. בחכמת התורה וראוי להוראה. 145. והוא בן לא חכם. כלומר, ובאמת אינו חכם. 146. לפוקה. למכשול. (מלשון הכתוב שמואל-א כה, לה, ופירש רש"י: לכשלוך, כמו 'ופיק ברכים'). 147. וצור מכשול. ואבן נגף (ישעיה ח, יד). כלומר, לתקלה. 148. ועל פיו יהיה כל ריב. לפי הוראותיו יוכרעו כל הדינים והמשפטים (מלשון הכתוב דברים כא, ה). 149. ואת העולם יחריב. על ידי משפטיו המקולקלים.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

הַעוֹלָם יַחְרִיב. וְכֵן כִּי יֹאמֶר עַל אִישׁ כִּי הוּא ¹⁵⁰ נֶאֱמָן-רוּחַ, ¹⁵¹ וְלֹא הַכִּירוּ אִם הוּא אִישׁ-אֱמוּנִים ¹⁵² אוּ בֶן לֹא אֱמוּן בּוֹ, וְאוּלִי ¹⁵³ יִשְׁמַע הַשּׁוֹמַע ¹⁵⁴ וְיִפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לוֹ יִתֵּן בִּידוֹ, ¹⁵⁵ וְכַחַשׁ בּוֹ לֵאמֹר לֹא רָאִיתִיךָ. וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין ז, ב) (א) כָּל ¹⁵⁶ הַמַּעֲמִיד ¹⁵⁷ דִּין שְׁאִינוֹ הֶגוֹן כָּאֵלוֹ

יא. כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו נטע אשירה. שנאמר (דברים טז, יח) "שופטים ושוטרים תתן לך", וסמך ליה (שם שם, כא) "לא תטע לך אשרה כל עץ" (סנהדרין ז:). והפסוק נדרש כך: אל תמנה לדיין [המשול] לעיץ' (עי' תענית ז:). מי שאינו הגון,

והעושה כן דומה לנוטע אשירה (עפ"י רש"י).

הדמיון לאשירה הוא, שכשם שבנטיעת אשירה יש איסור אף שעדיין לא נעברה, כמו כן עובר משעה שממנה דין שאינו הגון אף שעדיין דין זה לא עיות את הדין ('ערוך לגר').

המהרש"א והמהר"ל ביארו: הדיינים נקראים בלשון הכתוב "אלהים", כשמו

ביאורים

150. נאמן רוח. איש מהימן וישר. 151. ולא הכירו אם הוא איש אמונים. מבלי שיכיר אותו אם באמת הוא אדם נאמן. 152. או כי לא אמן בו. או שהוא אדם שאינו נאמן (מלשון הכתוב דברים לב, כ). והנה הוא ברצונו להיטיב עמו משקר ועושהו לחכם או לאיש נאמן וגורם להרבות תקלות, ולכן הוא בכלל חונף. 153. ישמע השומע. שהוא אדם נאמן. 154. ויפקידהו על ביתו וכל יוש לו יתן בידו. (מלשון הכתוב בראשית לט, ד). כלומר, ימנהו נאמן על נכסיו או יפקיד אצלו פקדונות וכדו'. 155. וכחש בו לאמר לא ראיתך. ולאחר מכן אותו אדם יכחש ויכפור בפקדון ויאמר לו אינו מכירך. 156. המעמיד. הממנה. 157. דין שאינו הגון. שאינו ראוי לדון, כגון שאינו בקי בדין אף שיש בו יראת שמים ומדות טובות, או דין הבקי בדין אלא שאין בו יראת שמים ואינו הגון במעשיו (פרישה ח"מ ח, א).

נטע ¹⁵⁸אֲשֶׁרָה, ¹⁵⁹וּבְמִקּוֹם תִּלְמִיד- של הקב"ה [כמו בפסוק (שמות כב, כו) "אלהים לא תקלל", שדרשו אותו בגמרא (שם טו, א-ב) גם על דיינים וגם על הקב"ה], לפי שכל דיין הדן דין אמת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית (עין שבת י), ודיין שאינו הגון הרי הוא "אלהים אחרים", והממנה אותו הוא כעין עובד עבודה זרה.

יב. כִּאִילוּ נִטְעוּ אֶצֶל מִזְבַּח. שנאמר אצל מזבח ה' אלהיך (סנהדרין שם). תלמידי חכמים מכפרים על ישראל ומגינים עליהם כמזבח, והדיין נמשל ל'עץ', על דרך הפסוק (דברים ב, יט) 'כי האדם עץ השדה', שדרשוהו בגמרא (תענית ז.) על תלמיד חכם (רש"י). ונמצא שהממנה דיין שאינו הגון במקום שיש תלמידי חכמים הרי הוא כנוטע 'כל עץ' (ולא עץ הראוי לכך) אצל המזבח.

כתב הי'ערות דבש' (ח"א דרוש יא): "והטעם, כי 'אלקים נצב בעדת אל ובקרב אלקים יפוט'. אצל הדיין הדן, שם השכינה שורה והשפעתה קבועה כי המשפט לאלקים. אך זהו בדיין הגון, אבל בדיין שאינו הגון, תמורת שריית שכינה שורה סטרא דמסאבא, וזהו ענין אשירה, שהיו עושים למשכן לסטרא אחרא שהיה שורה עליה רוחות טמאים ומרכבה לסטרא אחרא, ואם כן, המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה, כי שניהם משכנות לסטרא אחרא, ושמה הרגיעה לילית כת שלה בעו"ה, ולכן אמרו כנוטע אשירה. ואם יש אצלו תלמידי חכמים, ואם כן על תלמידי חכמים הופיעה רוח הקדש מהשכינה קדישא, ועל דיין בלתי הגון רוח דמסאבא, הרי כאן להבדיל בין קודש לחול קדושה וטומאה במעמד אחד, וזה כנוטע אשירה במזבח שהוא קדושת המזבח וטומאת אשירה, וזה פשוט. עכ"ד.

ביאורים

158. אֲשֶׁרָה. עץ שנוטעים אותו לעבודה זרה. 159. וּבְמִקּוֹם תִּלְמִיד חכם. ובמקום שיש תלמיד חכם, ובמקום למנות אותו לדיין ממנה דיין שאינו הגון. 160. כִּאִילוּ נִטְעוּ. לעץ האשירה. 161. אֶצֶל מִזְבַּח. שתלמידי חכמים מכפרים ומגינים על הדור כמזבח (רש"י).

¹⁶²וְהָיָה מִי שֶׁחָקִים לְרֹאשׁ בְּיָמִים הָרִאשׁוֹנִים מִי שְׁאִינוּ רְאוּי לְהוֹרֹת, וְקָרְאוּ עָלָיו מְקָרָא שְׁפָתוֹב (חבדוק ב, יט) ¹⁶³הָיָה אָמַר לְעֵץ הַקִּיצָה עוֹרִי לְאֲבָן הַדֹּמָם ¹⁶⁴הוא יורה ¹⁶⁵הִנֵּה-הוּא תַּפּוּשׁ זָהָב וְכֶסֶף וְכָל-רוּחַ אֵין בְּקַרְבּוֹ". וְעֵתִיד הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְהַפְרֵעַ מִמַּעֲמִידּוֹ, שְׁנֵאמַר (שם שם, כ) ¹⁶⁶"וְיִבְהִיכַל קִדְשׁוֹ הֵם מִפְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ".

קצה. החלק הששי, מי שיש בידו למחות ¹⁶⁷וְאִינוּ מוֹחָה ¹⁶⁸וְאֵין בָּפִיו תּוֹכְחוֹת, וְעַל מַעֲשֵׂה

ביאורים

162. והיה מי שהקים לראש וכו'. במסכת סנהדרין (י:): מובא דבר זה על דבי נשיאה. 163. הָיָה אָמַר לְעֵץ וְגו'. אוי לאומר אל הפסל העשוי מבוטל עץ הקיצה משנתך ושמע אלי, ולגוש אבן דומם וחסר תנועה אומר עורי (מצו"ד). 164. הוּא יוֹרֵה. בתמיה (רש"י), וכי הוא יוכל ללמד אתכם דבר מה?! 165. הִנֵּה הוּא תַּפּוּשׁ וְגו'. הרי הוא מצופה בזהב וכסף ויפה הוא למראה העין אבל שום חיות אין בתוכו. ואף הם כאותם האומרים לאבן 'עורי', שהרי דיין זה אותו הם מעמידים - כל רוח אלוקים אין בקרבו, ולא יוכל להדריכם ולהורותם מאומה אחר שאינו ראוי להוראה. 166. וְיִבְהִיכַל קִדְשׁוֹ וְגו'. ה' מוכן בהיכל קדשו להפרע מן האומרים לאבן עורי ולעץ הקיצה (המוזכרים בפסוק הקודם), ובעוונם תידום (הס' - לשון שיתוק) כל הארץ בחורבנה. 167. וְאִינוּ מוֹחָה. כי חושש פן יזיקוהו, או שמא ימנעו מלהיטיב עמו, או שמא כבר היטיב עמו, או שמא יחזיקוהו לאינו מן הישוב. וכל זה בכלל חנופה הוא, שבשביל תועלת או נוחות עצמית הוא מחניף להם בשתיקתו ומסכים עמם במה שעושים נגד רצון ה' ואינו מוכיחם (זה השער). 168. וְאֵין בָּפִיו תּוֹכְחוֹת. (לשון הכתוב תהלים לח, טו) כלומר

שערי

שער שלישי

תשובה

החפאים¹⁶⁹ לא ילטוש עין¹⁷⁰ ולא ישגיח¹⁷¹ ולא יהיה להם לאיש מוכית. והנה נצטוונו לבער הרע מקרב עצמנו, שנאמר (דברים יג, ו) "ובערת הרע מקרבך". ואמרו רבותינו (שבת נד, ב) כל מי שיש בידו למחות באנשי-ביתו ואינו מוחה, ¹⁷² נתפש על אנשי-ביתו. יש בידו למחות באנשי-עירו ואינו מוחה, נתפש על אנשי-עירו. יש בידו למחות בכל העולם ואינו מוחה, נתפש על כל העולם. ¹⁷⁴ ונאמר (ויקרא כו, לו) "וכשלו איש-באחיו",

ביאורים

שאינו מוכיח. 169. לא ילטוש עין. לא יחדד מבטו (מלשון הכתוב איוב טז, ט. ילטוש - יחדד, כמו לוטש כל חורש נחוש. רש"י). ור"ל מעלים עינו ממעשיהם הרעים. 170. ולא ישגיח. ולא יתבונן על מעשיהם הרעים. 171. ולא יהיה להם לאיש מוכיח. גם אם נודע לו ממעשיהם הרעים, ובוה שהוא אינו מוכיחם גורם להם לחשוב שמעשיהם טובים ורצויים. ב'אורחות צדיקים' (שער כ"ד) כתב על חלק זה "זה הדבר קרוב לחניפות". וביאר ב'עלי אורח' כוונתו, שאינו חניפות ממש כיון שאין לו שום קשר ושייכות עם הרשע ואינו מדבר בטובתו, רק שהרשע מפרש את שתיקתו שמעשיו טובים והגונים. 172. נתפש על אנשי ביתו. נענש על עבירות שעשו אנשי ביתו [שנחשב כאילו עשה עבירות אלו בעצמו (מאירי)]. וכתב הסמ"ג (עשין סי' יא), שכל זה הוא במקום שיקבלו תוכחתו, או שהוא ספק, אבל אם ודאי לא ישמע לו - אין צריך להוכיחם. 173. באנשי עירו וכו'. כתב ה'מסילת ישרים' (פכ"ב): כיון שנתעלה לרבנות ושררה, כבר הוא נתפס על כל מי שתחת ידו וממשלתו, כי עליו להשקיף על כולם ולרעות אותם דעה והשכל ולהישיר מעשיהם, ואם לאו - ואשמם בראשיכם' כתיב - אמרו חכמים. 174. ונאמר. בתוכחה בפרשת בחוקותי (ויקרא כו, לו).

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

וידרשו בו זכרונם לברכה (סנהדרין כו, ב) ¹⁷⁵ איש בעון אחיו. ואמרו (שם) ¹⁷⁶ כל ישראל ערבים זה לזה.

קצו. החלק השביעי, הרואה את

יג. כל ישראל ערבים זה לזה. במסכת סנהדרין (מג:), מבואר, שבזמן שקיבלו עליהם ישראל ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל, נעשו ערבים זה לזה.

כתב בספר 'מחשבת

מוסר' (ח"ב): הנה התורה ניתנה לכלל ישראל לכלל כולו, אך היא ניתנה גם לכל יחיד בפני עצמו, וכל יחיד הוא אחראי על כל כלל ישראל. ומה שאמרו חז"ל 'כל ישראל ערבים זה בזה', אין זו רק ערבות פשוטה, אלא כל אחד הוא כערב קבלן שהוא בעצמו מחוייב כלפי חבריו המלוה, ולכן כאשר אחד מחסר באיזה ענין, אין זה רק רפיון וחסרון של עצמו, אלא יש עליו תביעה כמקלקל את הרבים, והעושה מעשה טוב הוא עושה טובה לרבים. וכעין זה מצאנו בענין המבול, שהנה הנביא אומר (ישעיהו נד, ט) 'כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ', ומובא מהוהר הקדוש פרשת נח על הפסוק (בראשית ז, א) 'בא אתה וכל ביתך אל התיבה' שמי המבול נקראו על שמו של נח, כי אף על פי שהמבול בא על עון החמס כמו שכתוב (שם ו, יג) 'כי מלאה הארץ חמס', ואילו על נח נאמר (שם שם ט) 'נח איש צדיק תמים', מכל מקום נקראו 'מי נח' מפני שלא התפלל על בני דורו, ואילו היה מתפלל על העולם לא היה בא המבול, ועל כן נחשב לו כאילו הוא הביא את המבול אשר הטביע את העולם, ומבואר שגם כאשר לא עשה רע בעצמו תובעים אותו על כך שהיה מחוייב כלפיהם.

ביאורים

175. איש בעון אחיו. כלומר, איש יכשל ויענש בגלל עון אחיו, כי היה בידם למחות באחיהם שלא יחטאו ולא מיחו בהם. 176. כל ישראל ערבים זה לזה. כל אחד מישראל ערב על שמירת המצוות של חבריו, ואם חבריו יעבור על המצוה יענש אף הוא, כשם שהערב על הלוואה נושא באחריות על חובו על הלוה.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

אֲנִשִּׁי מִקּוֹמוֹ ¹⁷⁷עִם קִשָּׁה עֶרְתָּ, וְאָמַר בְּלִבּוֹ ¹⁷⁸אוֹלִי לֹא יִקְשִׁיבוּ אִם אֲדַבֵּר לָהֶם ¹⁷⁹נִכּוּחוֹת וְפִי אֲמַלֵּא תוֹכָחוֹת, עַל כֵּן ¹⁸⁰יִחְשׁוּךְ פִּי. וְהִנֵּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא ^(י)כִּי לֹא נָפַח לְהוֹכִיחַ

יד. כי לא ניסה להוכיח ולהזהיר. כתב בספר 'החינוך' בדין מצות תוכחה (מצוה רלט) שהחיוב הוא עד כדי הכאה (כמבואר בערכין טז:), כלומר, שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו

אל החוטא, עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח. עוד כתב, אם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת, או מתוך גודל רשעו של החוטא, או שהוא איש אלים ורשע ביותר ומתיירא ממנו שלא יעמוד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וכן כתב ה'ביאור הלכה' (סי' תר"ח ס"ב) בשם ספר חסידים (סימן תיג): "דוקא איש את אחיו שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחו ישנאנו וינקום ממנו אין להוכיחו".

ותמה בספר 'חידושי הלב', הרי מצינו בתנ"ך שהיתה תביעה על אלו שלא מחו ברשעים, אף שהיתה סכנת נפשות למחות. ככתוב (תהלים יד, ג) "הכל סר יחידו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד". ופירש רש"י: "זה נתנבא על נבוכדנצר שעתידי להכנס להיכל ולהחריבו ואין אחד מכל חילותיו מוחה בידו". הרי מבואר כאן שחילי נבוכדנצר נתבעו על שלא מחו בנבוכדנצר כשהחריב את בית המקדש, אעפ"י שבוודאי היו נהרגים אילו היו מוחים, כמו שאמרו חז"ל (שבת קמט:): שאפילו לשחוק פחדו בימי נבוכדנצר. וכן מצינו במדרש שאיוב היה מחוייב לסכן את עצמו ולמחות בפרעה שלא ישעבד את ישראל במצרים, כמו שאמרו (שמו"ר א, ט) ג' היו באותה עצה,

ביאורים

¹⁷⁷. עם קשה עורף. עם סרבן ועקשן [שכאשר באים להוכיחם הם מפנים את הצד הקשה של העורף כלפי מוכיחיהם וממאנים לשמוע (עפ"י רש"י שמות לב, ט)]. ¹⁷⁸. אוֹלִי לֹא יִקְשִׁיבוּ. אך אם בודאי לא ישמעו לו - אין עליו להוכיחם כדלקמן. ¹⁷⁹. נִכּוּחוֹת. דברים ישירים ואמיניים. ¹⁸⁰. יִחְשׁוּךְ פִּי. מונע את עצמו מלהוכיחם.

בלעם איוב ויתרו וכו', והרי היתה סכנה למחות בפרעה כפי שמוכח שיתרו הוצרך לברוח כשמיחה?

ומבאר, שיש הבדל בין חיוב תוכחה של אדם זר לבין חיובו של המשתתף בגוף המעשה. חיילי נבוכדנצר היו מחוייבים למחות משום שהם היו

וְלִהְיוֹתֵיהֶם, ¹⁸¹אוֹלִי אִם רוּחָם הָעִיר, יַעֲזֹרוּ מִשְׁנַת אוֹלָתָם, ¹⁸²וְלֹא תִלִּין אַתֶּם מִשְׁוֹנָתָם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבִרְכָּה (שנת נה, א) בְּעֵינֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (יחזקאל ט, ד) ¹⁸³וְהָתִייתָ תְּנוֹ עַל-מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים ¹⁸⁴הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים" וְגו', אֲמָרָה מִדַּת הַדִּין, אֶף-עַל-פִּי שֶׁחֲלָלוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים

חלק מהצבא שהחריב את בית המקדש, ואף שלא החריבו בידיים עדיין היה עליהם למחות, ומכיון שלא מיחו נחשב שהשתתפו. וכן איוב שהיה חלק מהבי"ד של יועצי פרעה והיה שותף בו, ומאחר ששתק נחשב כאילו נשתתף בהחלטתם ולפיכך נענש. ואף שמחאותיו לא היו מועילות, בכל זאת היה מחוייב לסכן עצמו ולמחות, ולכן נענש ביסורין על שלא מיחה. אבל אדם שרואה את חברו עובר עבירה, והוא עצמו אינו שותף לדבר, חיוב ההוכחה הוא רק עד כדי הכאה.

ביאורים

¹⁸¹. אוֹלִי אִם רוּחָם הָעִיר יַעֲזֹרוּ מִשְׁנַת אוֹלָתָם. כלומר, אוֹלִי אִם יַעֲזִיר לָבָם אֲזִי יִשׁוּבוּ. [ואף שקרא להם רבינו 'עם קשה עורף', כוונתו עקשנים במילי דעלמא, אמנם יתכן דבמילי דשמיא ישמעו לקול המוכיח (פתח השער)]. ¹⁸². וְלֹא תִלִּין אַתֶּם מִשְׁוֹנָתָם. (מלשון הכתוב איוב יט, ד). כלומר, ולא תמשיך לשכון אצלם טעותם ושגיתאם. והנה גם זה בכלל חנופה, כי לולא מדת החנופה שבו לא היה נמנע מהוכיח אותם גם אם יש ספק שמה לא יקשיבו לדבריו (זה השער). ¹⁸³. וְהָתִייתָ תְּנוֹ. תרשום סימן. ¹⁸⁴. הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים. הצדיקים, הנאנחים ומצטערים בעבור כל התועבות הנעשות בתוכה, כדי להיות לאות שלא יפגעו בהם המשחיתים (רש"י, מצו"ד).

וְקִימוֹת אֶת הַתּוֹרָה, הִיָּה לָהֶם לְמַחֲזוֹת וְלֹא מָחוּ. אָמַר
הַקִּדּוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי שָׁאֵם הָיוּ מוֹחִים לֹא
הָיוּ מְקַבְּלִים מֵהֶם. אָמְרָה מִדַּת-הַדִּין, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם,
אִם לִפְנֵיךָ גָּלוּי, הֵם לֹא יָדְעוּ אִם יִשְׁמְעוּ הָעַם לְקוֹלָם
185 וְאִם יִחְדְּלוּ. וְצִוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַחֲרֵי כֵן (שם שם, ו)
186 "וּמִמֶּקְדָּשִׁי תַחֲלוּ", וְהֵם הַצַּדִּיקִים הַמְקַדְּשִׁים, כִּי
נִעְנְשׁוּ עַל דְּבַר שְׁלֹא מָחוּ. וְנֶאֱמַר (ויקרא יט, יז) "הוֹכַח
תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ" 187 וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא". וְאִם הַדְּבַר
גָּלוּי לְכָל יָדוּעַ 188 "וְנִבְחַן וְנִחְקַר כִּי הַחוּטָא שׁוֹנָא מוֹסֵר
וְלֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מוֹדְרֵי וְלִמְלַמְדֵּי לֹא יִטָּה אֲזִנּוֹ, עַל זֶה
נֶאֱמַר (משלי ט, ח) 189 "אֵל-תּוֹכַח לִין פֶּן-יִשְׁנָאָךְ". וְאָמְרוּ

ביאורים

185. ואם יחדלו. או ימנעו מלשמע בקולם, והיה להם לעשות את שלהם
ולמחות, ומכיון שלא מיחו - נענשים על כך. [מעשה זה מובא גם במדרש
תנחומא (תזריע, סוף אות ט), שם מוסיפה מדרת הדין: "ולפיכך היה להם
[לצדיקים] למחות בידם ולהתבזות על קדושת שמך, ולקבל על עצמן
ולסבול הכאות מישראל, כמו שהיו הנביאים סובלים מישראל, שהרי ירמיה
סבל כמה צרות ישראל, וישעיה כמו כן... ושאר הנביאים"]. 186. וממקדשי
תחלו. "אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי", מן הצדיקים שהם מקודשים
לי תתחילו את הפורענות, וחזר בו הקב"ה מכוונתו להציל את הצדיקים,
כיון שלא מיחו על עוונות הרשעים. 187. ולא תשא עליו חטא. ועל ידי זה
לא תענש אתה בחטאו. כלומר, הרי מקרא מפורש בתורה שנענשים בגלל
מניעת התוכחה. 188. ונבחן ונחקר. ובדוק ומנוסה. 189. אל תוכח לין וגו'.

שיש להמנע מלהוכיח את זה שאינו מקבל תוכחה.

(יבמות סה, ב) כָּשֵׁם שִׁמְצוֹה לֹמַר
190 דְּבַר הַנִּשְׁמָע, (כו) כִּךְ מִצְוָה שְׁלֹא
לֹמַר דְּבַר 191 שְׁאִינוּ נִשְׁמָע. וְאָמְרוּ
(ביצה ל, א) 192 מוֹטֵב שִׁיהִי שׁוֹנֵגִין
193 וְאֵל יִהְיֶה מוֹדִיין.

טו. כך מצוה שלא
לומר דבר שאינו
נשמע. רש"י פירש
שלשון הכתוב "הוכח
תוכיח את עמיתך"
מורה שתוכיח רק למי
שמקבל תוכחותיך.
מבאר המהרש"א את
דבריו בשני אופנים:

או מן כפל הלשון "הוכח תוכיח"; או מן המלה "עמיתך", וכפי שמלה זו
נדרשת במסכת שבועות (ל). "עם שאתך בתורה ובמצוות", דהיינו, הפסוק
מדבר על אדם שומר תורה ומצוות המקבל תוכחה, ונשמע מכך להיפוך,
שמי שאינו מקבל תוכחה אין להוכיחו.

הרי"ף (ב'עין יעקב') מפרש, שדיוקו של רש"י הוא ממה שלא כתבה התורה
"הוכח הוכח" או "תוכיח תוכיח", אלא "הוכח תוכיח", שמשמע מזה שיש
להוכיח רק למי שמקבל תוכחה.

המהר"ל (חידושי אגדות) מטעים מאמר חז"ל זה, כי בזה שאומר דברים
שאינם נשמעים גורם הוא לבזיון דבר ה', שהרי הוא אומר לחבירו את דבר
ה' וחבירו אינו מקבל ממנו. לפיכך, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע שבוה
נותן כבוד לה' כשדבריו נשמעים, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע,

ביאורים

190. דבר הנשמע. דבר תוכחה שיתקבל. 191. שאינו נשמע. שלא יתקבל.
וז"ל המ'סילת ישרים' (פ"כ): הנה התורה צותה "הוכח תוכיח את עמיתך",
וכמה פעמים יכנס אדם להוכיח חטאים במקום או בזמן שאין דבריו
נשמעים, וגורם להם להתפרץ יותר ברשעם ולחלל השם ולהוסיף על
חטאתם פשע. הנה בכיוצא בזה אינו מן החסידות אלא לשתוק, וכך אמרו
ז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' 192. מוטב שיהיו שווגין. במקרה
שבוודאי לא ישמעו לו אם יוכיח - מוטב שיחטאו בשוגג מבלי תוכחה
ויסברו שבהיתר הם עושים [ועיין בספר 'שונה הלכות' סימן תר"ח שפרט
כל הדינים בזה]. 193. ואל יהיו מוידין, כאשר יחטאו על אף התוכחה.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

קצו. החלק השמיני, איש אשר

ישמע את דברי בני-אדם

מדברים לשון הרע, או כי ישמע כל

פה דובר נבלה, או יושב בסוד

משחקים בזים תורה ומצות, וידע

כי הם סרבים וסלונים ואם

יוכיחם¹⁹⁷ לא יקשיבו אל דבריו, על

כדי למנוע בזיון לה' כשדבריו אינם נשמעים.

ה'מסילת ישרים' (פ"כ) כתב הטעם, כי אם יוכיח חוטאים במקום או בזמן שאין דבריו נשמעים, גורם להם להתפרץ יותר ברשעם ולחלל השם ולחוסף על חטאתם פשע.

הראשונים הקשו מהסוגיא בערכין (טז). האומרת שחייב אדם להוכיח את חבירו עד שיכה אותו, ואינו נפטר מלהוכיחו גם כשיודע שלא ישמע לו? יש שפירשו שאמנם אם יודע בבירור שדבריו לא יתקבלו - יש לשתוק, והגמרא עוסקת רק בחוטא שעל אף שנהג שלא כשורה עד כה, אולי ימנע מהחטא לאחר שישמע תוכחות נוספות (רבי אלעזר משה הורביץ, ערכין שם).

לדעת רבי יהודה החסיד, הגמרא בערכין עוסקת רק במקרה שיש קירוב דעת בין החוטא והמוכיח (כגון בן המוכיח את אביו, כדוגמת יונתן ושאל המובא בגמרא שם). רק במקרה כזה מותר להוכיח אף אם יש חשש שאולי יעורר הדבר תגובה קשה (היות והתגובה תהיה רק זמנית). אך אדם שאם יוכיחנו ישנאנו ואף יתנקם בו - אין להוכיחו (ספר חסידים ת"ג, מובא במג"א או"ח תרח, ג ו"ב ד"ה חייב).

ביאורים

194. נבלה. ניבול פה. 195. כסוד משחקים. בחבורת אנשים קלי דעת (מלשון הכתוב ירמיה טו, יז). 196. סרבים וסלונים. סרבנים מכאיבים בדברי קנטור כקוצים (מצו"ד יחזקאל ב, ו). סלונים - לשון קוצים, כמו "סלון ממאיר וקוץ מכאיב" (שם כה, כד). 197. לא יקשיבו אל דבריו. ולא יועיל כלום בתוכחתו, אמנם גם לא יזיק ולא יצא שום קלקול מזה, עי' ח"ח ה'ל

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

בן ישים יד על פה, גס זה יענש

כי לא יענה כסילים²⁰¹ כאולתם,

פן יאמרו כי הוא כמוהם וכי הודה

על דבריהם, אף כי יתחייב לענות

ולגזור בהם לתת²⁰³ גידל לתורה

ולמצות אשר כזו לענו להם,

ולקנא לכבוד נקי וצדיק אשר

ישיחו בו.

טז. ולקנא לכבוד נקי וצדיק אשר ישיחו בו. במסכת שבת (ק"ט:): אמר רב יהודה, לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביוו בה תלמידי חכמים, שנאמר (דהי"ב לו, טו): "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים [תלמידי חכמים] ובזים דבריו ומתעתעים בנביאי

עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא". מאי "עד לאין מרפא"? אמר רב יהודה אמר רב, כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו.

מבאר המהרש"א, כי התקוה האחרונה של החוטא היא שמישהו יראה לו שתועה הוא בדרכו וישפיע עליו לחזור בתשובה. אבל כשהחוטא יורד למדרגה שבה הוא מלעב במוכיחים אותו - כבר אין לו שום תקוה, ואין מרפא לנפשו.

החיד"א (בספר 'דברים אחדים') פירש בדרך רמז את הכתוב (ירמיה ט, יא-

ביאורים

לשה"ר כלל ו' בבמ"ח אות ט' (זה השער). 198. ישים יד על פה. יחריש וימנע מלהוכיחם. 199. גס זה יענש. כי אם אמנם אין לו מצות תוכחה, אך יש לו דין מחאה כמו שמבאר והולך. 200. כי לא יענה כסילים כאולתם. כי כשהכסיל מלגלג על דברי תורה חייב לענות לו כאולתו - אף אם מחאתו לא תועיל במאומה, כנאמר (משלי כו, ה) "ענה כסיל כאולתו" [ורק ב"מילי דעלמא, דהיינו בנושאים כלליים, נאמר (שם, ד) "אל תען כסיל כאולתו" כמבואר במסכת שבת (ל:)]. 201. כאולתם. כטפשותם. אף כי יתחייב. כלומר, גם נתחייב. 203. גידל. כבוד ויקר. 204. ולקנא לכבוד נקי וצדיק אשר ישיחו בו. לקצוף ולנקום גם עבור כבוד אותו הצדיק שהם מדברים עליו.

קצת. וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּב הָאָדָם לַעֲזוֹב בְּעִבּוּרָם חֲבֵרַת הָרִשָּׁעִים, כִּי יַעֲנֵשׁ בְּשִׁמְעוֹ דְּבָרֵיהֶם הָרָעִים תָּמִיד ²⁰⁵וְיִלְאֶה לַעֲנוּתָם. וְזֶה הַדָּבָר מִפְּרִשׁ דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד, א-ב) ²⁰⁶”אֶל-תִּקְנָא בְּאִנְשֵׁי רָעָה” ²⁰⁷וְאֶל-תִּתְּאוּ לַהֲיִיּוֹת אִתָּם, ²⁰⁸כִּי שׂוֹד יִהְיֶה לָכֶם וְעָמַל שְׁפִתֵיהֶם תִּדְבַּרְנָה”.

(יב) "על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה", הכוונה, על עזבם "את" הנאמר "בתורת", שדרשו "חז"ל על הכתוב "את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא" לרבות תלמידי חכמים, וכן "ואהבת את ה' אלוֹקֵיךָ" לרבות תלמידי חכמים, והעם עזבו דבר זה, ולכן אבדה הארץ. ואם תאמר, וכי בשביל עון זה תעזב הארץ? לזה הביא הנביא, "ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה", דכיון שבזו תלמידי חכמים לא היו מוכיחים אותם והגדילו העבירות עד שנחרב הבית. וזה שאמר הכתוב (ישעיה א, ד) "עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזורו אחר", כלומר עזבו "את ה'" ולא דרשו "את ה' אלוֹקֵיךָ תִירָא" "ואהבת את ה' אלוֹקֵיךָ" לרבות תלמידי חכמים, ועי"ז לא ידעו את התורה, וגרמו לתלמידי חכמים שלא ימחו בהם, והגיעו למדרגת "נאצו את קדוש ישראל", ובכל יום ויום "נזורו אחר".

ביאורים

²⁰⁵. וילאח לענותם. ויתעייף מלגזור בהם תמיד. ²⁰⁶. אל תקנא באנשי רעה. שלא תחמוד עשרם ועוצם ידם וכבודם (לשון רבינו בפירושו למשלי). ²⁰⁷. ואל תתאו להיות אתם. שלא תבקש חברתם גם כי תראה שיש לך רווח ממון בחברתם (שם). [תתאו - תתאוה]. ²⁰⁸. כי שוד יהגה לכם ועמל שפתייהם תדברנה. כל רגע יהגה לכם שוד (יחשבו בלבם תחבולות איך לשדוד) ויחרוש רעה, על כן לא יתכן שלא תדברנה עמל (-ענין חטא ועון).

רְצוֹנוֹ לֹאמַר, ²⁰⁹כִּי תִשָּׂא עֵינַי בְּחַטָּאתָם כִּי תִשְׁמַע דְּבָרֵיהֶם הָרָעִים תָּמִיד ²¹⁰וְתִהְיֶה כְּמַחְרִישׁ.

קצת. הַחֲלָק הַתְּשִׁיעִי, הַמְּכַבֵּד אֶת הָרִשָּׁעִים ²¹¹מִדָּרְךְ שְׁלוֹם, אֲמָנָם לֹא יִדְבַר טוֹב עַל הָרִשָּׁע ²¹²וְלֹא יִתְנַהֵג בְּכַבּוֹדוֹ עַל דָּרְךְ אֲשֶׁר יִחְשְׁבוּ בְּנֵי-אָדָם כִּי יִכְבְּדוּ ²¹³מֵאֲשֶׁר יִקָּר בְּעֵינָיו נִכְבֵּד, כִּי לֹא יִחְלֹק לוֹ כְּבוֹד ²¹⁴זוּלָתִי דָּרְךְ שְׁמִיכְבֵּדִים בְּנֵי הָאָדָם ²¹⁵אֶת הָעֲשִׁירִים ²¹⁶מִדָּרְךְ סֶלְסוּל ²¹⁷וְלִתְקֻנַּת תּוֹעֵלֶת בְּעִבּוּר כִּי צִלְחָה דְרָכָם, וְלֹא מִפְּנֵי ²¹⁸חֵין עֲרָכָם. ²¹⁹וְאִף גַּם זֹאת ²²⁰יֵשׁ חֲטָא וְאֲשָׁמָה בְּדָבָר הַזֶּה, כִּי אִם הֵתֵר ²²¹לְכַבֵּד הָעֲשִׁירִים,

ביאורים

ותענש כשתשמע מפייהם דבר חטא ותשתוק ולא תמחה (שם). ²⁰⁹. כי תשא עיני בְּחַטָּאתָם. יהיה כך עון ותענש על חטאתם. ²¹⁰. ותהיה כמחריש. ולא תמחה בהם. ²¹¹. מדרך שלום. מפני דרכי שלום, ובכדי לא לריב עמם. ²¹². ולא יתנהג בכבודו על דרך וכו'. כלומר, לא יכבדנו באופן כזה שיחשבו הרואים שהוא באמת נכבד בעיניו. ²¹³. מאשר יקר בעיניו נכבד. משום שהוא חשוב ומכובד בעיניו. ²¹⁴. זולתי. אלא רק. ²¹⁵. את העשירים. מחמת עשרם. ²¹⁶. מדרך סלסול. בצורה חיצונית של גינוני מעלה וחשיבות (מלשון הכתוב משלי ד, ח). ²¹⁷. ולתקות תועלת בעבור כי צלחה דרכם. מפני שמקוים לזכות מהם לתועלת כלשהי כיון שאותם העשירים הצליחה דרכם בעושר ובשררה. ²¹⁸. חין ערכם. גודל מעלתם בעיניו. ²¹⁹. ואף גם זאת. וגם אפילו בזה (עפ"י רש"י ויקרא כו, מד). ²²⁰. יש חטא ואשמה. והוא בכלל כת החנפים. ²²¹. לכבד העשירים. אפילו בשביל קבלת תועלת (זה

²²² לא כן הרשעים, שנאמר (איוב מ, יא-יב) ²²³ וראה כל-גאח והשפילהו, ראה כל-גאח הכניעוהו ²²⁴ והדך רשעים ²²⁵ תחתם". אך ²²⁶ תחלק הנה ²²⁷ הנה ²²⁸ מדאגה מדבר פן יזיק הרשע ויגרום הפסד בזמן שיד הרשע תקיפה ²²⁹ ושעתי חצופה, ואין בידינו להכניעו ²³⁰ ובחילנו להניעו, על כן הנה לבדו פדרך שמכבדים בני-האדם ²³¹ אנשי זרוע רמה ²³² מפחד ואימה ²³³ בקימה והדור והדומה להם, אך לא ישבחנו ולא ידבר טוב עליו לבני-אדם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה מא, ב)

ביאורים

השער). והטעם, כי מאחר שאינו רשע, צריכים אנו לתלות שצלחה דרכו ונתעשר מחמת איוו זכות שיש לו, והוא נכבד גם בשמים, ולכן גם עלינו לכבדו, כי נתקיים בו "תומת ישרים תנחם" (פתח השער). ²²² לא כן הרשעים. שצלחה דרכם מחמת שמשלמים להם את זכותם בעולם הזה כדי להאבירים מן העולם הבא (שם). ²²³ וראה כל גאח והשפילהו. רוצה לומר תן עיניך בו והשפילהו כאשר ראי ויאות לצדיק שלם (מצו"ד). ²²⁴ והדך. והכניעם ודוכם כאשר ידוכו במדוכה (רמב"ן). ²²⁵ תחתם. במקומם, תחת רגליהם. ²²⁶ תחלק הנה. האופן הזה של חנופה. ²²⁷ הנה. רק באופן זה. [כלומר, סוג זה של נתינת כבוד לרשע, אשר ברור כי אין הכבוד נובע מכך שהוא מעריכו ואינו מדבר עליו שום טובות]. ²²⁸ מדאגה מדבר. כלומר מחמת שדואג. ²²⁹ ושעתי חצופה. בזמן זה מזלו מרים ראש. ²³⁰ ובחילנו להניעו. ואין בכוחנו למנוע ממנו להפיק את זממו הרע. ²³¹ אנשי זרוע רמה. המושלים בכח הזרוע. ²³² מפחד ואימה. מחמת פחד ואימה. ²³³ בקימה והדור. כלומר בתנועות ופעולות חיצוניות (ובפניו דוקא).

²³⁴ מותר להחניף את הרשעים ²³⁵ בעולם הזה.

ר. וזה דבר פת מספרי לשון הרע. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ערכין טו, ב) כל ²³⁶ המספר לשון הרע ²³⁷ כאלו כופר ²³⁸ בעקור, שנאמר (תהלים יב, ה) ²³⁹ "אשר אמרו להשנינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו". ועל כן חשבוהו כאלו כפר בעקור, כי הוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחבריו ²⁴⁰ בהכאישו את ריחם בעיני העם או ²⁴¹ בשאר דרכי הפסד, ולא יתכן

ביאורים

²³⁴. מותר להחניף את הרשעים. באופן שכתב לעיל, אך בתנאי שלא יתפרש בעיני האנשים כאילו הדרך שלהם נכונה (חפץ חיים). ²³⁵. בעולם הזה. כאשר השעה משחקת להם וישנה סכנת נזק בהמנעות מכבודם. ²³⁶. המספר לשון הרע. המספר בגנותו של חבריו לאחרים אף-על-פי שאומר אמת [אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע]. ²³⁷. כאלו כופר בעיקר. מאמר זה מתייחס לבעל לשון הרע, דהיינו אדם המורגל בדיבור לשון הרע ואינו מקבל על עצמו להשמר ממנו מפני שנעשה הדבר אצלו כהיתר. אבל המדבר לשון הרע פעם אחת, אף שעובר על לאו (ולפעמים אף על כמה לאוין ועשיון), עדיין אין הוא בכלל כופר בעיקר (חפץ חיים שמה"ל ב, ט). ²³⁸. בעיקר. בהקב"ה. ²³⁹. אשר אמרו וגו'. פירוש, אלו האומרים "בלשונו נתגבר, כי שפתינו ברשוננו, ונספר לשון הרע כאת נפשנו" - נחשבים כאילו אמרו "מי אדון לנו" וכפרו בעיקר (רש"י ערכין טו:). ²⁴⁰. בהכאישו את ריחם בעיני העם. שבגללו ישנאו אותם ויתרחקו מהם כמו שמתרחקים מריח רע (עפ"י הכתוב שמות ה, כא). ²⁴¹. בשאר דרכי הפסד.

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁴²אֲשֶׁר יָכִין אָדָם לַחֲבֵרוֹ כְּלִי מִשְׁחִית וְנִזְק מִרַמְּמוֹת
מִבְּלִי שִׁוְעִיל לַעֲצָמוֹ בְּזֶה תוֹעֵלֶת וְרוֹחַ מָמוֹן, ²⁴³כִּלְתִּי
אִם לְכַד וְיָצְרוּ אֶת נַפְשׁוֹ וּפָרַק עַל שְׂמִימִם מֵעָלָיו ²⁴⁴וְנָתַק
חֲמוּסֹרוֹת, כִּמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִזְמוֹר ²⁴⁵”כִּבְּא הַזִּיפִּים וַיֹּאמְרוּ
לְשֹׁאֵל” וְגו’ (שם נד, ה) ²⁴⁶”כִּי זָרִים קָמוּ עָלַי ²⁴⁷וְעָרִיצִים
בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי לֹא שָׁמוּ אֱלֹהִים לְנִגְדִּי”, וּפָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוּרֵנוֹם לְבִרְכָּה (מדרש תהלים נד) לֹא שָׁמוּ אֱלֹהִים לְנִגְדִּי,
²⁴⁸כִּי נִתְּבוֹנוּ שִׁיבְרָךְ אוֹתָם שֹׁאֵל, ²⁴⁹כִּמּוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם
(שְׁמוּאֵל-א כג, כא) ”בְּרוּכִים אַתֶּם לִי כִּי חֲמַלְתֶּם עָלַי”.

ביאורים

בצורות שונות של נזק, כגון שימנעו מלעשות עמהם עסק או לשכור אותם
או להשתדך עמהם וכדו'. ²⁴²אֲשֶׁר יָכִין אָדָם וכו'. כלומר, שיעשה אדם
רעה לשם רעה ללא שום הנאה. ²⁴³כִּלְתִּי אִם. מבלי אִם. ²⁴⁴וְנָתַק
חֲמוּסֹרוֹת. קרע את הרצועות הקושרות אותו לאביו שבשמים, והרי הוא
כמומר להכעיס בדבר אחד שדינו כמומר לכל התורה כולה, לפיכך נחשב
ככופר בעיקר (זה השער). ²⁴⁵כִּבְּא הַזִּיפִּים וַיֹּאמְרוּ לְשֹׁאֵל. "הלא דוד
מסתתר עמנו", שגילו לשאול את מקום מסתורו של דוד בעת שנחבא מפניו.
²⁴⁶זָרִים קָמוּ עָלַי. אנשי הזיפים המה זרים לְשֹׁאֵל ואינם מבני משפחתו,
ועם כל זה קמו בי למסרני בידו (מצו"ד). ²⁴⁷וְעָרִיצִים. אנשים החזקים ממני.
²⁴⁸כִּי נִתְּבוֹנוּ שִׁיבְרָךְ אוֹתָם שֹׁאֵל. ולא היתה להם שום תועלת אחרת מזה,
רק שיברכם ויתן להם הודאה עבור זה (פתח השער). וראה מלבי"ם על תהלים
(קמ, ה): "שמרני ה' מידי רשע" - המריע בסתר שלא להנאתו רק מרשעו,
והם כת הזיפים שהם הרעו לו על ידי לשון הרע בסתר שלא להנאתם רק
מרשעם. ²⁴⁹כִּמּוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם. שאול לאחר מכן, שבאמת ברך אותם והודה
להם.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁵⁰וְלֹא שָׁמוּ אֱלֹהִים לְנִגְדִּי, שְׂכֵתוֹב
בְּתוֹרָתוֹ (דברים כז, כד) ²⁵¹”אָרוֹר
מִכָּה רַעְהוּ בְּסִתְרָה”. וְנֶאֱמַר (קהלת י,
יא) ²⁵²”וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן”.
²⁵³וְנֶאֱמַר עַל דּוֹאָג (תהלים נב, ד-ה)
גדולים להצלחה על הפרנסה, ומה יועילו להם כל הסגולות והברכות אם
חס ושלום הוא מורגל בזה החטא של לשון הרע ורכילות, הרי יש על זה
'ארור' מפורש בתורה, 'ארור מכה רעהו בסתר' שהוא קאי על לשון"ר כמו
שפירש רש"י. ואמרו חז"ל: 'ארור' - בו קללה, בו נידוי. וזה לא יצא מפיו
איש אחד, כי אם בהסכם כל ישראל בצירוף הכהנים והלוים כדכתיב בקרא,
והרי הוא מכלה השפעתו. ואם היו שומעים לדברי, הייתי מייעץ להם יותר
שישמרו עצמם בזהירות יתירה מזה החטא... שאז בוודאי יתברכו נכסיהם
יותר מכל הסגולות, וכמו שידוע שכל ה'ארורים' פתחו בתחילה בברכה
ואמרו 'ברוך אשר לא יכה את רעהו' וכל ישראל ענו על זה 'אמן', ובוודאי
תתקיים הברכה הזו". עכ"ל.

ביאורים

²⁵⁰. וְלֹא שָׁמוּ אֱלֹהִים לְנִגְדִּי שְׂכֵתוֹב בְּתוֹרָתוֹ וכו'. פירוש, לא שמו לבם
למה שאמר אלקים בתורה "ארור מכה רעהו בסתר" אלא נתנו לבם רק
לכך ששאול יברך אותם. [ומכאן למדו חז"ל כי הזיפים כפרו בהקב"ה בכך
שלא האמינו בקללתו שאמר בתורה "ארור מכה רעהו בסתר", אלא ביקשו
ליכות בברכתו של שאול]. ²⁵¹אָרוֹר מִכָּה רַעְהוּ בְּסִתְרָה. וכוונת הכתוב
על לשון הרע, שמדבר רעה על חבירו, ונמצא כאילו מכהו שלא בנוכחותו
(פדר"א פנ"ג, עקידה), וכמו "לכו ונכהו בלשון" (ירמיהו יח, יח). ²⁵²וְאֵין
יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן. ואין שום רווח לאדם המדבר לשון הרע. ²⁵³וְנֶאֱמַר
עַל דּוֹאָג. האדומי, שדיבר לשון הרע על אחימלך בן אחיטוב הכהן הגדול
אשר בנוב, כאשר סיפר לשאול כי אחימלך היטיב עם דוד הבורח מלפניו,
שאל לו באורים ובתומים, ואף נתן לו לחם וחרב. כתוצאה מכך - הרג שאול

שערי

שער שלישי

תשובה

254// הוות 255 תחשוב לשונך וגו', אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק סלה", ופרשו (מדרש תהלים נב) מה יתרון לך ומה בצע כי ספרת לשון הרע? 256 הלא למזון לא היית אתה צריך, 257 אך עשרתך, כמו שנאמר 258 עליו (שמואל-א כא, ח) 259 אביר הרעים אשר לשאול", אין זה כי אם אהבתך את הרע מן הטוב, ושקר מדבר צדק, כי פרקת עול. ונאמר (משלי ו, ל) 260 לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו', ונאמר אחריו (שם שם, לב) 261 נאף אשה חסר-לב וגו'. רצונו לומר, 262 כי הוא רע מן הגנב 263 שהוא צריך למלא נפשו כי ירעב. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תהלים קכ) כי בעל לשון הרע, 264 משניהם רע,

ביאורים

את כל אנשי נוב עיר הכהנים ואת אחימלך הכהן הגדול בכללם. 254. הוות. דברי שבר וענין רע (רד"ק). 255. תחשוב לשונך. תדבר לשונך (שהלשון מגלה מחשבת הלב). 256. הלא למזון לא היית צריך. יש אדם משקר נושא פנים לאדם שיאכילהו, אבל אתה שמה עני היית (ילקו"ש). 257. אך עשרת. הרי אתה גבור חכם ועשיר וראש סנהדרין ולמה עשית כן (שם). 258. עליו. על דואג האדומי. 259. אביר הרעים. גדול וחשוב וממונה על רועי מקנה המלך (מצו"ד). 260. לא יבוזו לגנב כי יגנוב. אם יגנוב הגנב גניבה - אין לבזותו כל כך כמו הנואף, למה, כי לרעבון נפשו הוא עושה, ואולי אין לו מה יאכל (רש"י). 261. נאף אשה חסר לב. הוא, שהרי לא לרעבון עשה (שם). 262. כי הוא רע. כי הנואף מושחת יותר. 263. שהוא. הגנב. 264. משניהם. מן הגנב ומן הנואף.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

יח. כי יחטא חטאה גדולה מבלי הנאה. צריך להבין, הרי אנו רואים שיש הנאה ומשיכה גדולה לדבר לשון הרע עד שקשה מאוד להגמל ממנו? ביאר ה'שפתי חיים' (מידות ועבודת ה' ח"א) בשם הגרא"א דסלר זצ"ל, שמעצם סיפור הלשון הרע אין הנאה, אלא ההנאה היא מכך שהוא חושב ומדמין לעצמו שאם ישפיל את חברו ויגלה את מומו, בזה הוא יגדיל וירומם את עצמו ויתכבד בקלנו, שהרי הוא עצמו נקי מכל אותם פגמים ומומים שסיפר על חברו. המשיכה לדבר לשון הרע נובעת מכך שאדם אינו מודד ובודק את עצמו איך הוא נראה באמת, מה הם מעלותיו וחסרונותיו, אלא הוא נוהג למדוד ולבודק את עצמו כיצד הוא נראה בעיני הזולת, איך הזולת מעריך אותו ומה לא ימצא חן בעיניו, ומכך נובעת המשיכה לדבר לשון הרע על חברו, שע"י כך שיגלה את חסרונותיו של חברו ירומם את עצמו שהוא אינו כמותו. זוהי השאלה "מה יתרון לבעל הלשון". אין לו שום תועלת והנאה ממשית, אלא הוא רק משלה ומרמה את עצמו שתהיה לו תועלת ע"י שיבליט את עצמו. זהו דמיון בלבד. אין יתרון לבעל הלשון אלא רק היוק כנשיכת הנחש. נמצא איפוא שגם מספרי לשון הרע הם אנשים שחיהם מושגתים על הכזב והדמיון.

ביאורים

265. מה יתן לך וכו'. אתה לשון רמיה - מה יתן לך דבר זה איזה תועלת או מה יסיף לך זה איזה רווח על מה שיש לך מכבר (מלבי"ם).

שערי

שער שלישי

תשובה

ברשותו, ומפני ²⁶⁶ שאין בה מעשה, וכי הוא השליט על לשונו, ונמר בדעתו כי אין לו ²⁶⁷ לכלוא את רוח שפתיו מדבר העולה על רוחו, ²⁶⁸ וכי האברים המה לבדם אינם ברשותו לחטא בהם, כענין שנאמר (שם יב, ה) ²⁶⁹ "אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו", ²⁷⁰ ולא אמר איה אלוה עושי אשר כל תנועות וצירותנו ²⁷¹ נתונות נתונות המה לו, אחת מהנה ²⁷² לא נעדרה, כלם לעשות רצונו משעבדות, רק אין דבר ²⁷³ וארשת שפה ברשותנו. ²⁷⁵ לא כן הרשעים החוטאים בשאר עבדות, כי יודעים הם כי ²⁷⁶ רע וזר עזבם את השם, אך נמשכים

ביאורים

266. שאין בה מעשה. כי אם דיבור בעלמא. 267. לכלוא את רוח שפתיו וכו'. לסגור פיו ולמנוע עצמו מדבר כל מה שעולה במחשבתו. 268. וכי האברים המה לבדם אינם ברשותו לחטא בהם. ואומר בלבבו שרק האברים שחוטאים בהם ע"י מעשה הם אינם ברשותו ואינו יכול לחטוא בהם אבל פיו ברשותו לחטוא בו בלשון הרע, וזהו הכפירה שכופר בה'. 269. אשר אמרו וכו'. נתבאר לעיל תחילת אות ר'. 270. ולא אמר איה אלוה עושי. (מלשון הכתוב איוב לה, י). כלומר, הרשע אינו חושב איך לא אירא מה' בוראי. 271. נתונות נתונות המה לו. (מלשון הכתוב במדבר ג, ט). כלומר, כל התנועות שבטבע בריאתנו ברשותו ובשליטתו. 272. לא נעדרה. לא נחסרה (מלשון הכתוב ישעיה לד, טז). ור"ל, אין שום תנועה שאין הוא אדון עליה. 273. רק אין דבר. אין שום דבר (רש"י במדבר כ, יט). 274. וארשת שפה. ומבטא שפתיים (מלשון הכתוב תהלים כא, ג). 275. לא כן הרשעים החוטאים כשאר עבדות. שאינם נחשבים ככופרים בעיקר. 276. רע וזר.

שערי

שער שלישי

תשובה

אחר תאותם ויצרם המתנפח, ²⁷⁷ וצר להם על זה. ואמרו רבותינו (ערכין טו, ב) ²⁷⁸ שקול לשון הרע כנגד שלש עבדות, ואלו הן, עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. ²⁷⁹ בעבודה זרה נאמר (שמות לב, לא) ²⁸⁰ "אנא חטא העם הזה חטאה גדלה". ²⁸⁰ בגלוי עריות נאמר (בראשית לט, ט) ²⁸¹ "ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת". ²⁸¹ בשפיכות דמים נאמר (שם ד, יג) ²⁸² "גדול עוני מנשוא". ואלו על לשון הרע נאמר (תהלים יב, ד) ²⁸³ "יכרת יי כל-שפתי חלקות לשון מדברת גדולות".

ר.ב. ונהגו אנו צריכים לפרש לך היאך יתכן כי יהיה עון לשון הרע ²⁸³ יתר על השלש האלה, הלא על

ביאורים

בעוה"ז ובעוה"ב. 277. וצר להם על זה. ויש תקוה שלבסוף יעשו תשובה. 278. שקול לשון הרע כנגד שלש עבדות. וכתב החפץ חיים (שמיה"ל ב, ט) שמאמר זה מתייחס לבעל לשון הרע, דהיינו אדם המורגל בדיבור לשון הרע ואינו מקבל על עצמו להשמר ממנו מפני שנעשה הדבר אצלו כהיתר. 279. בעבודה זרה נאמר. אחר חטא העגל התפלל משה רבינו אל ה' ואמר. 280. בגלוי עריות נאמר. כאשר אשת פוטיפר תבעה מיוסף הצדיק לחטוא עמה סירב יוסף ואמר לה. 281. בשפיכות דמים נאמר. אחר שקין הרג את הבל אחיו אמר אל ה'. 282. לשון מדברת גדולות. "גדולות" בלשון רבים, ובכולם נאמר בלשון יחיד, ללמדך שלשון הרע שקולה כנגד כולם (רבינו גרשום). 283. יתר. חמור יותר.

שערי

שער שלישי

תשובה

כָּל אַחַת מֵהֶן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וּזְכוּנוֹם לְבָרְכָהּ (סנהדרין עד,
א) ²⁸⁴ יִהְיֶה אָדָם וְאֵל יַעֲבֹד עָלֶיהָ, ²⁸⁵ וְאָמְרוּ (חולין ה, א)
חֲמוּדָה עֲבוּדָה זָרָה שֶׁכָּל הַמּוֹדָה בָּהּ ²⁸⁶ כְּכּוֹפֵר בְּכָל
הַתּוֹרָה בְּלָהּ, וְאָמְרוּ (שם) כִּי ²⁸⁷ הַמְּשׁוּמָד לְעֲבוּדָה זָרָה
²⁸⁸ מְשׁוּמָד לְכָל הַתּוֹרָה בְּלָהּ? וְכֹאשֶׁר תַּשִּׁים לְבָךְ
לְמֵאמָרָם וּזְכוּנוֹם לְבָרְכָהּ, תִּמָּצֵא לוֹ ²⁸⁹ כִּמְהָ שְׂרָשִׁים
²⁹⁰ וְכִמְהָ פָּנִים:

ר.ג. הָאֶחָד, כִּי ²⁹¹ בַּעַל הַלְשׁוֹן הוּא ²⁹² שׁוֹנֶה בְּאוֹלָתוֹ,
עֶשֶׂר פְּעָמִים בַּיּוֹם ²⁹³ יִכְלִים וַיִּכְאֹשׁ וַיַּחְפִּיר וַיִּדְבֹּר

ביאורים

284. ירהג אדם ואל יעבוד עליהן. אם אומרים אנשים לאדם עבור על אחת מהן ואל תהרג, ואם לא תעבור עליה נהרג אותך, ואילו בלשון הרע לא מצינו דין זה. 285. ואמרו חמורה... ואמרו כי המשומד וכו'. ולא אמרו כל זה בלשון הרע. 286. ככופר בכל התורה כולה. שהרי התורה (במדבר טו, כב) מתייחסת לחטא עבודה זרה כהפרה של "כל המצוות האלה", היינו של כל התורה (רש"י סנהדרין עד. עפ"י הגמרא בהוריות י.). 287. המשומד לעבודה זרה. מומר שעובד עבודה זרה בקביעות ורגיל בכך. 288. משומד לכל התורה כולה. הרי הוא מוחזק לעבור על כל שאר עבירות שבתורה. 289. שרשים. יסודות ועיקרים בגדר העבירה שיש בבעל הלשון מה שאין אפי' בג' עבירות, כמו שמבאר והולך. 290. וכמה פנים. כלומר יש אופנים וצדדים שבהם חמור יותר לשון הרע (שם). 291. בעל הלשון. שהפקיר לשונו. 292. שונה באולתו. חוזר על חטאו שוב ושוב. 293. יכלים ויכאוש ויחפיר. יבייש ויבזה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

יט. ומי יתן קץ לענשו. ידוע ומפורסם מה שכתב אדונינו הגר"א זיע"א באגרתו, ש"כל כף הקלע הכל בהבל פיו של דברים בטלים, ועל כל דיבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו, וכל זה בדברים יתרים, אבל בדברים אסורים, כגון לשון הרע ליצנות

²⁹⁴ שַׁפַּת יִתְרִי ²⁹⁵ וַיִּכָּה בַסֶּתֶר,
²⁹⁶ וּמִי יִתֵּן קֶץ לְעֵנְשׁוֹ, כִּי בַעַל
הַלְשׁוֹן לֹא יֵשִׁים ²⁹⁷ קִנְצִי לְמִלִּין,
²⁹⁸ בְּשֵׁנָם עֲבָרָה קָלָה - ²⁹⁹ כְּבִדָּה מֵאֵד
³⁰⁰ עַל הַשְּׁנוֹת הָאוֹלֶת פְּעָמִים רַבּוֹת
³⁰¹ כְּאֲשֶׁר הִקְדַּמְנוּ, ³⁰² אֵף כִּי הִטָּאָה
גְּדוּלָּה ³⁰³ וַרְעָה חוּלָה. וּבְאֲמָרָם

ושבועות ונדרים ומחלוקת וקללות, ובפרט בבית הכנסת ובשבת וביו"ט, על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאד, ואי אפשר לשער גודל היסורין והצרות שסובל בשביל דיבור אחד, ולא נאבד אפילו דיבור אחד שלא נכתב". ושם כתב: "מה לי להאריך בזה העיון (לשה"ר) החמור מכל העבירות, "כל עמל אדם לפיהו" אמרו חז"ל שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק

ביאורים

294. שפת יתרי. אריכות דברים, דברים מיותרים. 295. ויכה בסתר. מלשון "ארור מכה רעהו בסתר" שדרשוהו חז"ל על המדבר לשון הרע. 296. ומי יתן קץ לענשו. ואין גבול לענשו. 297. קנצי למילין. קץ וסוף לדבריו (מלשון הכתוב איוב יח, ב). ור"ל, שנענש במדה כנגד מדה, כשם שאין קץ לדבריו כך אין קץ לענשו. 298. בשנם. באשר גם. 299. כבדה מאד. נעשית גדולה. 300. על השנות האולת פעמים רבות. כאשר אדם עובר עליה כמה פעמים. "כי אפילו שָׁעָר אחד, שהוא רך וחלש מאד, כשתקבץ הרבה שערות יחד תעשה מהם חבל חזק" (ארחות צדיקים, שער לשה"ר). 301. כאשר הקדמנו. בשער א' אות ל"ח. 302. אף כי הטאה גדולה. פ"י, כל שכן לשון הרע שהיא עבירה חמורה מעיקרה, אזי בהשנותה פעמים רבות נעשית עוד יותר גדולה. 303. ורעה חולה. לשון הכתוב בקהלת (ה, יב טו). ור"ל רעה כאובה ביותר (מצוד"ד).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

זכרונם לברכה שקול לשון הרע
כנגד שלש עברות, ³⁰⁴רצו לומר,
כנגד העובר אותן ³⁰⁵לעת שיתקפו
יצרו, ³⁰⁶לא כנגד המשומר והיוצא
מן הכלל לעבור עליהן בכל עת.

רד. והשני, כי בעל הלשון תשובתו

הלשון וכו'". עכ"ל.

וכעין זה כתב ב"קיצור ראשית חכמה" (שער הקדושה פ"י): "ועל כל דיבור
ודיבור הוא נידון מבית דין העליון". ושם (בריש הפרק) כתב: "משמע מתוך
ספר הוזהר פ' תזריע (דף מז:): כי כל מעשה שאינו הגון, נעשה ממנו הבל
להלביש הנשמה, ולקלעו בכף הקלע... וכ"ש כשיהיה הבל היוצא מפיו
לבטלה ולשקר וכיוצא"ב, שהולך למקום הבל הרע הזה שהוא רעות רוח,
ונמצא עשוי ממנו לבוש להלביש רוחו לקלעו מתוך כף הקלע. הכלל
העולה, כי כפי שהאדם בונה בעוה"ז, שם תעלה נשמתו אחר מיתתו,
שאם יעסוק בהבל התורה והתפילה - יעלה ויתקשר בהיכל הקדוש שהוא
השכינה, ואם יעסוק בדברים בטלים - יתקשר בקליפה ובהיכל שאינו קדוש,
ונפשו תקלע בתוך כף הקלע, אם לא ישיבו בתשובה שלמה וחזקה לבטל
כל אותם הרקיעים והארוצות שבנה בצד הקליפה". עכ"ל.

ביאורים

304. רצו לומר. רק באופן זה. 305. לעת שיתקפו יצרו. כאשר יתגבר עליו
יצרו באופן חד פעמי. [ובעל הלשון שונה בחטאו תמיד בשאט נפש ולא
מחמת התגברות היצר, ולכן מבחינה זו חמור יותר עון לשון הרע על השלש
האלה (זה השער)]. 306. לא כנגד המשומר וכו'. כלומר, אינו שקול כנגד
המומר שהוציא עצמו מכלל היראים לדבר ה' ועובר על שלש העבירות

קשה, אחרי אשר ³⁰⁷למד לשונו דבר שקר ופיו שלח
³⁰⁸ברעה, ³⁰⁹ומרב ההרגל איננו שליט ברוחו, ³¹⁰וכאלו
לשונו גורמת המחשבה, בענין שנאמר (תהלים נב, ה)
"³¹¹הוות תחשב לשונך". ונאמר (קהלת י, יב) "³¹²ושפתות
כסיל תבלענו". ונאמר (משלי יח, ז) "³¹³פי כסיל מחתה-לו".
מחיתה - לשון יראה ³¹³ומגור, רוצה לומר כי הכסיל ירא
ויגור ³¹⁴מועם לשונו פן ³¹⁵ינקש בו כאשר ירא מאויבו,
³¹⁶כי אין שפתיו ברשותו.

רד. והשלישי, בעל הלשון חטאו נקל בעיניו, כי יאמר

ביאורים

בתמידות שהוא ודאי חמור יותר מן המדבר לשה"ר בתמידות. 307. לימד.
הרגיל. 308. ברעה. לדבר רעה. 309. ומרוב ההרגל איננו שליט ברוחו.
ומבחינה זו חמור יותר מג' עבירות שבהן יוכל עדיין להתגבר על עצמו
ולהמנע מלעשותן. 310. וכאלו לשונו גורמת המחשבה. כלומר, מחמת
הרגלו כאילו הלשון היא הבעלים על המחשבה, ואין למחשבה שליטה
לעצור בעד הלשון לחשוב מקודם אם מותר לדבר או לא (זה השער).
311. הוות תחשוב לשונך. כלומר, כל כך הורגלת ברע עד שלשונך כאילו
תחשוב לדבר רע. 312. ושפתות כסיל תבלענו. שפתותיו של הכסיל המדבר
לשון הרע יגרמו לו לבולעו ולהאבדו. 313. ומגור. ופחד. 314. מועם לשונו.
מקצף לשונו. 315. יוקש. יכשל. 316. כי אין שפתיו ברשותו. ויתכן שיש
בזה עונש של מדה כנגד מדה, כי תחילת העבירה באה מכך שסובר שפיו
ברשותו ואין עליו אדון, וסופו שאכן פיו נהיה עצמאי ויוצא גם משליטתו
הוא (הרוצה בתשובה).

שערי

שער שלישי

תשובה

³¹⁷אך דבר שפתיים הוא, ³¹⁸ולא פנה אל נזקיו הרבים, על כן לא ישוב מדרך הרעה, ואם שוב ישוב אין תשובתו שלמה, כי לא יכיר גדל חטאו, כי התשובה השלמה להנקות מפשע רב, ³¹⁹כי יקר יקוד היגון בנפשו ביקוד אש.

רו. ואמר שלמה עליו השלום (שם כא, כד) ³²⁰וד יהיר לין שמו ³²¹עושה בעברת זדון. פרוש, הלין ³²²אשר גבר זדונו להכות בלשונו בגאותו וגאוונו ³²³ועברתו וחרונו, אל תאמר כי בלשונו לבד יפה ולא

ביאורים

317. אך דבר שפתיים הוא. חטא זה של לשון הרע הוא רק בדיבור ואין בו מעשה. 318. ולא פנה אל נזקיו הרבים. אינו מתבונן בנזקיו הרבים אשר עלול הוא לגרום ע"י דיבוריו. 319. כי יקר יקוד... ביקוד אש. (מלשון הכתוב בישעיה י, טז). שיבער בקרבו היגון והצער כתבערת אש. ומבחינה זו חמור יותר מג' עבירות, שבהן עדיין יתכן שיעשה תשובה שלימה באופן שיבער היגון בקרבו, משא"כ בלשון הרע שחטאו קל בעיניו - לא יוכל להגיע לדרגת תשובה כזו. 320. וד יהיר. לשון זד כולל אכזריות ושנאת הבריות והשמחה לאידם ודרישת רעתם, ויהיר הוא בעל הגאווה (רבינו בפירושו למשלי). 321. עושה בעברת זדון. בעת שיכעוס על אדם יזיקהו ויעשה עמו בעברת זדון, כי אין כעס כמו כעס בעל הלשון, וגם ידוע כי הגאווה תגדיל הכעס, אף כי מי שנמצאות בו שתי המדות האלה הגאווה והזדון - כי יזיק בכעסו עד להשחית (שם). 322. אשר גבר זדונו להכות בלשונו. שגדלה רשעתו עד כדי כך שמוכן להכות את הזולת בלשונו. 323. ועברתו וחרונו. ובכעסו.

שערי

שער שלישי

תשובה

במעשה, כי ידוע תדע כי הוא עושה בעברת זדון, רוצה לומר, כי אם לא יוכל להכות את אויביו בלשונו ויוכל הכות בו במעשה, ³²⁴יכה בעברה ולא יחמול, כאשר אמרו זכרונם לברכה (עי' ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, מדרש תהלים פרק נב) ³²⁵בענין דואג, כי כאשר צוה שאול ³²⁶להכות בכהנים וימאנו אנשיו להכותם, ³²⁷אמר לדואג, ³²⁸אתה הכית בלשון, אתה תכה בחרב, שנאמר (שמואל א כב, יח) "כב אתה ופגע בכהנים".

רו. והרביעי, אם ישוב בעל הלשון בתשובה, צריך ³²⁹לבקש מחילה ³³⁰לאשר מוצק לו מזעם לשונו,

ביאורים

324. יכה בעברה. בכעס ובלי רחמים, כי אותה סיבה המביאתו להכות בלשונו, דהיינו הגאווה והכעס, בכוחה גם להביאו להכות במעשה ידיו (זה השער). 325. בענין דואג. האדומי, יועצו של שאול המלך, והלשין לפני שאול על אנשי נוב עיר הכהנים שסייעו לדוד להמלט מפניו. 326. להכות בכהנים. כהני ה' תושבי נוב על שעזרו לדוד למרוד בשאול, שידעו שדוד נמלט משאול ולא הודיעו לו על המצאו. 327. אמר לדואג. הטיל שאול את המשימה על דואג עצמו באמרו לו. 328. אתה הכית בלשון אתה תכה בחרב. מכיון שהכית אותם בלשונך כאשר הבאת את דיבתם רעה, אתה מסוגל גם-כן להכותם בחרב. 329. לבקש מחילה. שבעבירות שבין אדם לחבירו, אפילו אם עשה תשובה אין החטא מתכפר לו עד שיפייס את חבירו שימחול לו (עי' יומא פה: רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ט). 330. לאשר מוצק לו. ממי שנצטער והוצק על ידו (מלשון הכתוב בישעיה ח, כג).

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֵינִינִים

וְהוּא לֹא יִזְכּוֹר³³¹ מִסֶּפֶר כָּלָם, כִּי
רַבִּים מִקְּאֻבִּים הֶכְאִיב וְכִמְה נִפְשׁוֹת³³²
הֶדְאִיב. גַּם רַבִּים³³³ מֵאֲשֶׁר זָכַר כִּי
אוֹתָם עָבַר, וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי³³⁴ הָיִיתָ
עֲלֵיהֶם אֶת הָרָעָה,³³⁵ יִתְבַּיֵּשׁ
לְהוֹדִיעֵם וּלְגַלּוֹת אֲזָנָם עַל אֲשֶׁר

כ. יתבייש להודיעם
ולגלות אונם על
אשר גמלם רעה.
יש להסתפק במי
שחטא כלפי חבריו,
כגון שדיבר עליו
לשון הרע וכדו', ואין
הנפגע יודע כלל מזה,
ורוצה עתה המספר
לשוב בתשובה

ולבקש מחילה מחבירו שסיפר עליו, אם יגלה לו
סיפר עליו לשה"ר ויבקש ממנו מחילה, א"כ אף שעוון לשה"ר יכופר לו,
מ"מ מאידך הרי עובר עתה באיסור שפוגע בו ומצער, כיון שעד עתה לא
ידע כלל מזה ועכשיו כשמגלה לו שדיבר אודותיו הרי יתבייש מכך, ומאידך
אם לא יגלה לו ולא יבקש מחילה לא יתכפר לו עוונו שדיבר עליו לשה"ר.
וכיצד ינהג בזה?

ולכאורה מדברי רבינו כאן יש להוכיח שצריך לגלות לנפגע שדיבר עליו,
שהרי כתב שגם אם זוכר למי חטא, תשובתו קשה משום שיתבייש המספר
שחבירו ידע שדיבר עליו לשון הרע, ואם נאמר שאסור לבקש מחבירו
מחילה באופן שעכשיו הוא יפגע מכך, א"כ היה לרבינו לומר יותר מזה,
שגם אם לא יתבייש החוטא מפני חבירו, לא יוכל לבקש מחבירו מחילה,
כיון שחבירו יתבייש בזה גופא שיוודע לו שהחוטא דיבר עליו רע. אמנם יש
לדחות, דאפשר שדברי רבינו הוא באופן שהנפגע יודע שסיפרו עליו לשון

ביאורים

331. מספר כולם. מי הם כולם שדיבר עליהם. 332. הדאיב. ציער, העציב.
333. מאשר זכר כי אותם עבר. מאלו שהוא זוכר שהוא העכיר ולכלך את
שמו. 334. הריח עליהם את הרעה. (מלשון הכתוב שמואל-ב' טו, יד).
הביא עליהם בחזק ובתוקף את הרעה (רלב"ג שם). 335. יתבייש להודיעם
וכו'. וממילא לא יבקש מהם מחילה וישאר בלי מחילתם. וגם מבחינה זו
חמור לשון הרע מג' עבירות, שהרגיל בלשון הרע לא יוכל לשוב בתשובה

עֵינִינִים

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

גְּמָלָם רָעָה, כִּי הוּא מִכָּה³³⁶ יֵאֵין
מִכְתּוֹ יְדוּעָה, כְּעֵנִין שְׁנֵאֲמַר (תהלים
קכ, ג-ד) "מִה-יֵתֵן לָךְ וּמִה-יִסִּיף לָךְ
לְשׁוֹן רַמְיָה,³³⁷ חֲצִי גִבּוֹר³³⁸ שְׁנוֹנִים",

הרע אבל אינו יודע
מי הוא המספר, וצ"ע
(שערי מאור).
ועיין במשנה ברורה
(סי' תר"ו ס"ק ג')
שכתב: "ובשעת
בקשת מחילה צריך

לפרט מה שחטא לחבירו, אם לא כשיוודע שחבירו יתבייש מזה כשיפרט
החטא, אזי לא יפרט אותו". ודעת רבי ישראל מסלנט (הגרא"א דסלר
משמו, הובא במועדים וזמנים ח"א סי' נ"ד) שגם באופן שחבירו לא יתבייש,
אך יהיה לו צער ועגמת נפש כשיתגלה לו שחטא כנגדו, אסור לו לפרט
ולגרום לו צער בכך, אלא יאמר לו שאם פגע בו הוא מבקש מחילה על כך.
אמנם יש לעיין בדברי המשנ"ב, ממה שכתב בספרו 'חפץ חיים' (הלכות
לשה"ר כלל ד' סי"ב) לגבי המספר לשון הרע על חבירו וגרם לו על ידי זה
נזק, וחבירו אינו יודע מכך, שצריך לגלות לו מה שעשה כנגדו ולבקש ממנו
מחילה על כך. ולכאורה איך מותר לגלות, הרי עי"ז יגרם לו צער והרי זה
כגרימת בושה שאסר המשנ"ב, וכנ"ל?

ובספר 'חוט שני' (יו"כ עמ' קו) ביאר, שדברי החפץ חיים שם שהתיר לחוטא
לגלות לחבירו, הם באופן שאינו גורם לו צער בכך, כגון שכבר עבר זמן רב
מאז ועתה אינו מרגיש שום צער מזה, או שיוודע שדיברו עליו אך אינו יודע
מי דיבר עליו, אבל באופן שעי"ז יגרם לחבירו צער, בודאי שלא הותר לו
הדבר, וכמו שכתב המשנ"ב הנ"ל ששנהנפגע יתבייש אם יפרט לו חטאו,
אסור לו לפרט, וכן ביאר בשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ס"ו). [אולם ראה מה
שהובא במכתבי החפץ חיים (כתבי הגרא"א קאסאווסקי) שאכן נחלק
הגרי"ס על החפץ חיים בדבר, אמנם יש לדון בכך ממה שכתב במ"ב לענין
גרימת בושה. וצ"ע].

ביאורים

כמו שנתבאר כאן. 336. ואין מכתו ידועה. שהנפגע אינו יודע מי פגע בו.
337. חצי גביר שנונים. והרי את הורגת במקום רחוק כחץ (רש"י).
338. שנונים. מחודדים.

שערי

שער שלישי

תשובה

על כן נמשל לשון הרע לחץ, כי המושך בקשת פעמים רבות ישלח חציו באדם ולא נודע מי הבהו.

רח. ועוד על ענין אחר נמשל לחץ, כי שולף התרב, אם ³³⁹ נכמרו רחמיו על האדם בהתחננו אליו, ישיב תרבו אל ³⁴⁰ נדנה, לא כן זרק החץ, כי אין בידו להשיבו. כן בעל לשון הרע, אחר אשר יצא הדבר מפיו, לא יוכל לתקן. ופעמים שידבר על ³⁴¹ פגם משפחה ³⁴² והזיק אל הדורות הבאים אחריו, ³⁴³ ולא תגיע עליו מחילה מזה. על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי בבא קמא סוף פ"ח) כי המדבר בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. והנה ³⁴⁴ המושלח לשונו, גם על ³⁴⁵ הקדושים אשר בארץ המה ידבר, כי ³⁴⁶ על מי לא

ביאורים

339. נכמרו. נתחממו, כלומר נתעוררו. 340. נדנה. התיק שלה. 341. פגם משפחה. שלימה, שיש בהם חשש פסול, שנתערב בהם ממזר או שאר פסולי קהל, או שאומר עליהם שהם בעלי מדות רעות וכדו'. 342. והזיק אל הדורות הבאים אחריו. שעדיין לא נולדו, כי לא ירצו להנשא להם. 343. ולא תגיע עליו מחילה מזה. כי לא יתכן שיבקש מחילה מכל הדורות שעדיין לא נולדו. 344. המושלח לשונו. המפקיר לשונו. 345. הקדושים אשר בארץ המה. (מלשון הכתוב בתהלים טו, ג. "אשר המה קבורים בארץ"). רש"י. כלומר, הצדיקים שכבר מתו, ואינו יכול לבקש מחילתם. 346. על מי לא עברה רעתו תמיד. כלומר, על מי לא דיבר רעה מאחר והוא רגיל בלשון הרע,

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

עברה רעתו תמיד, וכבר אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין ז, א) כי ³⁴⁷ האפיקורוס אין לו חלק לעולם הבא.

רט. והחמישי, כי לשון הרע יביא את בעליו לתת את פיו ³⁴⁹ לדבר אל השם תועה, כמו

כא. לדבר אל ה' תועה. כתב הרמב"ם (סוף הלכות טומאת צרעת): "זוה דרך ישיבת הרשעים, בתחילה מרבים בדברי הבאי... ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים... ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בגביאים ולתת דופי בדבריהם... ומתוך כך באין לדבר באלהים

וכופרין בעיקר".

בפרשת בהר (ויקרא כה, יז) נאמר "ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך". ופירש רש"י: "כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניש איש את חבירו". לכאורה, מה ענין יראת אלוקים לאונאת דברים? ביאר בספר 'אמרי שפר' (להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל), הנה אמרו חז"ל, שכך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה והולך ועובד (שבת קה:). דרכו של יצר הרע לפעול מן הקל אל הכבד. תחילה מפתה את האדם בקלות, ולאחר שנתרגל לכך, ממשיך ומפתהו אל החמורות יותר, "עד שאומר לו לך ועבוד

ביאורים

ובודאי דיבר גם על החכמים והצדיקים. ³⁴⁷ האפיקורוס. והמדבר בגנותם של תלמידי חכמים נחשב כאפיקורוס, כמבואר בגמרא שם. ³⁴⁸ אין לו חלק לעולם הבא. ולכן הוא גרוע מהעובר על שלוש עבירות החמורות (זה השער). ³⁴⁹ לדבר אל ה' תועה. (מלשון הכתוב בישעיה לב, ו). ור"ל, לדבר על ה' דברים שאינם נכונים (תועה) - היפך האמת, כמו התועה בדרך שהולך בהיפך. מצו"צ. ומבחינה זו חמור יותר בעל לשון הרע מג' עבירות החמורות.

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֵינִינִים

עֵינִינִים

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עג, ט) ³⁵⁰ "וְשָׁמוּ כְּשִׁמְיֵם פִּיהֶם וְלִשְׁוֹנָם תִּהְלֹךְ בָּאָרֶץ". וְאִין בְּכָל הָעֲבֻרוֹת אֲשֶׁר ³⁵² יֵשִׁיג עֲנָשָׁם לְעֵנֶשׁ ³⁵³ הַמְּטִיחַ דְּבָרִים. וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ערכין טו, א) עֲשֶׂרָה נִסְיוֹנוֹת ³⁵⁴ נִפְּסוּ אַבּוֹתֵינוּ וּבְכֻלָּם לֹא נִתְחַתֵּם ³⁵⁵ גִּזְרֵי דִינָם ³⁵⁶ אֱלֹא עַל לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד, כח) ³⁵⁷ "אִם-לֹא פֶאֶשֶׁר דְּבַרְתֶּם בְּאָזְנִי כֵן אֶעֱשֶׂה לָכֶם" וְגו'.

עבודה זרה". וכך הוא הדבר גם בחטאי הלשון. תחילה מתרגל האדם לחטוא בלשונו כלפי אדם פשוט, אח"כ מוסיף והולך לדבר סרה בלומדי תורה, עד שלבסוף מטוּחַ דברים כלפי מעלה. וכן מצינו אצל פרעה, אשר תחילה "לא ידע את יוסף" ולבסוף אמר "לא ידעתי את ה'". וזהו שנאמר "ולא תונו איש את עמיתו", זו אונאת דברים. הזהר והשמר אף מכם, שאם לא כן, סופך לחטוא בדברים אף כנגד בוראך - "ויראת מאלוקיך". עכ"ד.

ביאורים

350. שְׁמוּ כְּשִׁמְיֵם פִּיהֶם. שמו פיהם לדבר מול יושב שמים (מצו"ד).
351. וְלִשְׁוֹנָם תִּהְלֹךְ בָּאָרֶץ. "מי גרם להם לשית בשמים פיהם - לשונם שהלכה תחילה בארץ" (רמב"ם סוף הלכ' טומאת צרעת). 352. יֵשִׁיג. יגיע.
353. הַמְּטִיחַ דְּבָרִים. כלפי מעלה, שמדבר עזות ודברים קשים כלפי ה' ('מטוּחַ' - משליך, מטיל, זורק). 354. נִפְּסוּ אַבּוֹתֵינוּ. דור המדבר את הקב"ה. והיינו, שלא האמינו אם יש בכוחו להצילם מאויביהם ולפרנסם במדבר. פירוש אחר, הכעיסו את ה' בעשרה מאורעות. 355. גִּזְרֵי דִינָם. שלא להכנס לארץ ישראל. 356. אֱלֹא עַל לְשׁוֹן הָרַע. שדיברו המרגלים והוציאו דיבת הארץ רעה, ועם ישראל קיבלו זאת והתלוננו וכו'. 357. אִם לֹא פֶאֶשֶׁר דְּבַרְתֶּם בְּאָזְנִי וְגו'. כמו שאמרתם "או במדבר הזה לו מתנו (הלואי שהיינו מתים), ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב..." (במדבר יד,

כב. אִין הַתּוֹרָה מְגִינָה עַל בְּעַל לְשׁוֹן הָרַע. כְּתַב הַחֲפִץ חִיִּים (שְׁמִי"ל ח"ב פכ"ו): "מי שפיו פתוח תמיד, ואינו מקפיד על עצמו, אפילו אם ילמד כל ששה סדרי משנה וכל הש"ס כמה פעמים, כשיבוא למעלה לא ימצא אפילו גמרא אחת שתגן עליו, כי

³⁵⁸ וְנֶאֱמַר (דברים א, לד) "וְיִשְׁמַע יי אֶת-קוֹל דְּבָרֶיכֶם וַיִּקְצֹץ ³⁵⁹ וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר". וְנֶאֱמַר (מלאכי ב, יז) ³⁶⁰ "הוֹגְעֵתֶם יי בְּדְבָרֶיכֶם". ³⁶¹ וְאֶמְרוּ דְּוֹד עָלֵיו הַשְּׁלוֹם (תהלים נ, טז-כ) ³⁶² "וְלִרְשָׁע אָמַר אֱלֹהִים ³⁶³ מַה-לָּךְ לְסִפּוֹר חֲקֵי וְהַנְּשֹׂא כְרִיתִי עָלֶי-פִיךָ וְגו', אִם-רָאִיתָ נִגְבִּי ³⁶⁴ וְתִרְצֵן עִמּוֹ וְגו', פִּיךָ שְׁלַחְתָּ ³⁶⁵ בְּרַעְיָה וְלִשְׁוֹנְךָ ³⁶⁶ תִּשָּׁב בְּאֶחֶיךָ תְּדַבֵּר". הִנֵּה לְמִדַּת מִזְהָ, ³⁶⁷ כִּי (כב) אִין הַתּוֹרָה מְגִינָה עַל בְּעַל לְשׁוֹן הָרַע

ביאורים

ב-ג), כך אעשה לכם, ולא תראו את הארץ. 358. וְנֶאֱמַר וכו' וְנֶאֱמַר הוֹגְעֵתֶם וכו'. כל אלו ראיות שעונש המטיח דברים כלפי מעלה גדול מכל העונשים. 359. וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר. "אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותיכם". 360. הוֹגְעֵתֶם. אתם מטריחים ומייגעים את ה' בדיבוריכם ('הוֹגְעֵתֶם' מלשון יגיעה ועייפות. מצו"ד). 361. וְאֶמְרוּ דוֹד וכו'. הוסיף בזה עוד ענין. 362. מַה לָּךְ לְסִפּוֹר וְגו'. למה לך ללמוד תורות, הלוא זה בזיון עבורי שאנשים כאלו ילמדו תורותי. 363. וְתִרְצֵן עִמּוֹ. רצית ללכת אתו. 364. בְּרַעְיָה. לדבר לשון הרע. 365. תִּצְמִיד מְרִמָּה. תתחבר לדְבָרִי מְרִמָּה. 366. תִּשָּׁב בְּאֶחֶיךָ תְּדַבֵּר. כאשר תשב בין אנשים, תדבר דופי אף באחיק. 367. אִין הַתּוֹרָה מְגִינָה. אינה מועילה להגן עליו מן העונש ולהצילו מן החטא.

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֵינִינִים

³⁶⁸ וְעַל הַמְשׁוּמָד לִגְנוּב וּלְנֹאֶפֶת, וְכִי
אֵינֶם רְאוּיִים לְעֶסֶק בְּתוֹרָה. וְאָמְרוּ
רְבוּתֵינוּ זְכוּתָם לְכָרֶכֶה (ע' מדרש
תהלים נב) ³⁶⁹ דּוֹאֵג, כִּיִּן ³⁷⁰ שְׁסִפֵּר
לְשׁוֹן הָרַע, ³⁷¹ אֵף הַכְּמָתוֹ ³⁷² לֹא

כל אחת נמשך עליה
רוח הטומאה [ע"י
דיבורים אסורים
שדיבר מתחלה],
ומאוס להסתכל
עליה" עכ"ל.
כתב השל"ה הק': "כל
המטמא פיו ולשונו
בטומאת הדיבור, אז

כל תורותיו וכל תפילותיו כולם נטמאו ומחוץ למחנה מושבם, ואדרבה
מקבל עונש גדול ונורא עליהם, כי המביא דורון למלך חשוב ונותן הדורון
בכלי מאוס, יתקצף עליו המלך בכפליים. ודע כי לדיבור של עבירה אין
ערך ואין שיעור וכו' ואם באת להאריך ולהזכיר גודל חטאם וגודל עונשם
יארץ הסיפור מאד, ולא באתי רק להודיע כי אלו ארבע אבות הטומאה
(חנפים, שקרנים, מספרי לשה"ר, ליצינים) ותולדותיהם כיוצא בהם גדול
עונשם ככופר בעיקר וכעובד ע"ז, והם היורשי גיהנום בר מינן ואשם לא
תכבה". עכ"ל.

החפץ חיים בכמה מקומות (שמיה"ל ח"א שער הזכירה פ"ו, ח"ב פ"א
חובת השמירה פ"ו ועוד) הביא דברי הוזה"ק שאם מדבר דיבורים אסורים
ישנם ממונים מסטרא אחרא שלוקחים אותם ומטמאים את דברי הקדושה
שמוציא אח"כ בפיו ולא יזכה בהם. ובוזה"ק פרשת מצורע "מאן דאית ביה
לישנא בישא צלותא לא עלת קמיה דקדושא בריך הוא", ושם כתב שהוא
ממשיך טומאה לכל אברי נפשו (הובא בח"ח שמיה"ל ח"ב פט"ז).

ביאורים

³⁶⁸. ועל המשומד וכו'. רבינו מפרש את הכתוב "אם ראית גנב ותרץ עמו
ועם מנאפים חלקך" באחד שרגיל בזה, והרי הוא כמשומד. ³⁶⁹. דואג.
האדומי, יועצו של שאול המלך. ³⁷⁰. שסיפר לשון הרע. שהלשין לפני
שאול המלך על אנשי נוב עיר הכהנים שסייעו לדוד להמלט מפניו, וגרם
בכך לחורבנה של נוב (ראה שמואל-א' כב, ט-כב). ³⁷¹. אף חכמתו. שהיה
תלמיד חכם מופלג (ראה סנהדרין קו: חגיגה טו:). ³⁷². לא עמדה לו. לא

עֵינִינִים

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֲמָדָה לוֹ ³⁷³ וְלֹא הִגִּינָה עָלָיו תּוֹרָתוֹ.
וּמֵה שְׁאֲמְרוּ רְבוּתֵינוּ זְכוּתָם לְכָרֶכֶה
(סוטה כא, א) עֲבָרָה ³⁷⁴ מִכְּבָהּ מִצּוּהָ
וְאֵין עֲבָרָה ³⁷⁵ מִכְּבָהּ תּוֹרָה, שְׁנֵאמַר
(משלי ו, כג) ³⁷⁶ כִּי נָרַ מִצּוּהָ וְתוֹרָה
אוֹר, עַל הָעוֹבֵר עֲבָרָה ³⁷⁷ דֶּרֶךְ
מִקְרָה אֲמָרוּ, וְלֹא עַל ³⁷⁸ הַפּוֹרֵק עַל
אֲזָהָרַת הָעֲבָרָה מַעֲלִיו.

כג. המעט מהם עונים
הגדול כי יכלאו
שפתיהם וחשכו
לשונם מדבר בכרי
תורה עד כי השחת
ישחיתון לדבר בלשון
הרע. ידועים דברי
הגר"א (דברי אליהו'
אבות ג, א) לפרש
דברי התנא: "הסתכל
בשלשה דברים
ואין אתה בא לידי
עבירה... ולפני מי

ר. וְהַתְּבוּנָה כְּמֵה יִגְדַּל עוֹן כְּנִי-אֲדָם הַמְּסַפְּרִים לְשׁוֹן
הָרַע, ³⁷⁹ (ב) הַמְּעַט מֵהֶם עוֹנֵם הַגָּדוֹל ³⁸⁰ כִּי יִכְלֹאוּ

ביאורים

הועילה להצילו מן החטא, עד שנעשה לרשע גמור. ³⁷³. ולא הגינה עליו
תורתו. ומת קודם ומנו. ³⁷⁴. מכבה מצוה. מבטלת שכר מצוה שנעשתה
קודם לכן. ³⁷⁵. מכבה תורה. מבטלת שכר תלמוד תורה שנלמד קודם לכן.
³⁷⁶. כי נר מצוה ותורה אור. תלה הכתוב את המצוה ב"נר", ואת התורה
ב"אור", לומר לך: מה נר אינה מגינה ("ג: מאירה) אלא לפי שעה (דהיינו
כל זמן שהוא דולק), אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ומה אור מגין
("ג: מאיר) לעולם (שהרי דבר קבוע הוא), אף תורה מגינה לעולם (סוטה
כא:). ³⁷⁷. דרך מקרה. שנכשל באקראי, באופן חד פעמי. ³⁷⁸. הפורק עול.
וחוטא בקביעות. ודואג האדומי, מכיון שפרק עול אזהרת לשון הרע מעליו,
לכן לא הגנה עליו התורה שלמד. ³⁷⁹. המעט מהם. לא די להם, האם קטן
בעיניהם. ³⁸⁰. כי יכלאו שפתיהם. שהם סוגרים פיהם.

עיונים

אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ש"דין" היינו שדנים אותו על עצם מעשה העבירה שעשה, ו"חשבון" היינו שבאותה שעה שעשה את העבירה היה יכול לעשות מצוה או ללמוד תורה, ומחשבים העתים והרגעים שהיו לריק ומענישים אותו על כך מלבד העונש על העבירה עצמה שעשה.

לפי"ז צ"ע מ"ש רבינו כאן שעוון לשון הרע גדול מבחינה זו שלא די שמנעו לשונם מלדבר דברי תורה אלא עוד דברו לשה"ר, שמשמע שדוקא בעוון לשה"ר יש אותה חומרא, ולביאור הגר"א הנ"ל הרי בכל עבירות הוא כן שמלבד מה שעבר עבירה הרי ביטל עצמו גם מדברי תורה, וצ"ע.

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לנו על כך בזה"ל: "דיבור ודיבור". והיינו שאין כוונת רבינו יונה מצד "דין וחשבון" שביאר הגר"א, אלא כוונתו שיש חומרה מיוחדת בעוון לשון הרע בכך שבאותו כח הדיבור שקיבל מהשי"ת לדבר בו דברי תורה - מדבר בו לשון הרע, והפך את פיו שהוא כלי שרת העומד לשרת בו את קונו - לאחד מן הביבין.

[אלא שלפי"ז עדיין צ"ע, הרי גם כת שקרים וחנפים הן עבירות שבדיבור, ולא כתב רבינו שיש חומר מיוחד בעוונות אלו שחטאם כפול, גם בטלו מדברי תורה וגם השתמשו בכח הדיבור לדברים אסורים].

עוד מצינו חומרה יתירה בעוון לשון הרע משאר עוונות אף מהחמורין שבתורה. איתא בירושלמי (פאה פ"א) כשם ששכר תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, כן עונשו של לשון הרע שקול כנגד כל העוונות. נמצא תלמוד תורה גדול שבכל המצוות וכנגדו לשון הרע חמור שבכל העוונות. וביאר החפץ חיים: והטעם לזה, כי כל המצוות הם מצטרפות אל הגשם, כמו מצות ציצית אי אפשר לקיים אלא על ידי לבישת בגד שהוא גשמי, וכן סוכה ולולב, וכאה גוונא כל המצוות. לא כן לימוד התורה שעניינו תלוי בכח הדיבור שהוא כח פשוט רוחני בלבד, ולכן פעולתו שפועל למעלה נורא עד מאד, ועל כן קדושת תלמוד תורה הוא כנגד כולם. וכן הדבר להפכו בענין קלקול, כי כל האיברים שהוא עושה בהם עוונות, מחמת שהם גשמיים, אין קלקולו למעלה גדול כל כך, לא כן בעוון לשון הרע ורכילות, שפועל פעולתו על ידי כח רוחני בלבד, קלקולו למעלה בעולמות העליונים הוא חזק ונורא עד מאד, ולכך עונשו גם כן הוא כנגד כולם.

שפתיהם³⁸¹ וחשכו לשונם מדבר בך ברי-תורה,³⁸² עד כי השחת ישיחיתון לדבר בלשון הרע.³⁸³ ואמר הוד עליו השלום (תהלים קיט, כג) "גם ישובו שרים כי נדברו עבדה³⁸⁴ ישיח בך בקיף".³⁸⁵ פרוש, הם בטלים מלשיח בך בקיף ומדברים לשון הרע ונדברים כי בעוד אשר אשיח בך בקיף. ואמרו רבותינו (ערכין טו, ב)³⁸⁶ מרפא לשון הרע להנצל ממנו, שיעסוק אדם בתורה, שנאמר (משלי טו, ד) "מרפא לשון עין חיים". וזהו שנאמר (תהלים לט, ב) "אשמרה לפי מחסום", ופרשו רבותינו וזכרונם לברכה (מדרש תהלים לט) כי המחסום הוא העסק בתורה. ואמרו רבותינו (שם, ילקוט תהלים תשכא) בנפשות ישראל³⁸⁹ בקולא אהובה³⁹⁰ ובקולא שנואה. בקולא אהובה,

ביאורים

381. וחשכו. ומנעו. 382. עד כי השחת ישיחיתון. כלומר, אלא עוד משחיתים לשונם בחטא לשה"ר, והרי זה חטא כפול. 383. ואמר הוד עליו השלום. דוד המלך עורך הקבלה בינו לבין שונאיו המדברים ברעתו. 384. ישיח. ידבר. 385. פירוש הם בטלים וכו'. כלומר, שמים רעות עושים. 386. מרפא לשון הרע להנצל ממנו. סם הרפואה הטוב ביותר עבור הלשון שיוכל האדם להמנע מלחטוא בלשונו. 387. מרפא לשון עין חיים. ואין לשון אלא לשון הרע, שנאמר חץ שחוט לשונם מרמה דבר, ואין עץ [חיים] אלא תורה, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה' (ערכין טו, ב). 388. אשמרה לפי מחסום. אשמור לעשות לפי מחסום. 389. בקולא אהובה. יכולה להיות אהובה לפני ה' על ידי קולה - אם תעסוק בתורה. 390. ובקולא

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שְׁנַאמֶר (שיר השירים ב, יד) **"הַשְּׁמִיעֵנִי**
אֶת-קוֹלְךָ בִּי-קוֹלְךָ עֶרְבִי". וּבְקוֹלָהּ
שְׁנוּאָה, שְׁנַאמֶר (ירמיה יב, ח) **"נִתְּנָה**
עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל-בֶּן שְׁנֵאתִיהָ". וְזֶהוּ
שְׁנַאמֶר (משלי יח, כא) **"מָוֶת וְחַיִּים**
בֶּיֶד-לִשְׁוֹן וְאַהֲבִיָּה יֹאכֵל פְּרִיָּה".
פְּרוֹשׁ וְאַהֲבִיָּה יֹאכֵל פְּרִיָּה, אוֹהֵב
הַלִּשְׁוֹן וְהוּא הָאִישׁ הַחֹפֵץ לְדַבֵּר
תְּמִיד, הַעֲצָה הַנְּכוֹנָה אֵלָיו שִׁיאֲכַל
פְּרִיָּה, (בד) שְׁלֹא יְדַבֵּר בְּדַבְרֵי-בְטָלָה

כד. שלא ידבר בדברי
בטלה, אך בדברי
תורה וחכמה ומוסר
וכו'. כתב הג"ר
יחזקאל סרנא זצ"ל
("דליות יחזקאל"
ח"ב עמ' רעה-ו):
ואנו למדים כי עיקר
הדרך של "סור מרע"
ושמירת הלשון, אינו
בשתיקה, שכן אז
הלא שולל מעצמו
עיקר צורתו וחיי
נפשו, וכמו שנאמר
(בראשית ב, ז): "ויהי
האדם לנפש חיה"

ותרגם אונקלוס: "לרוח ממללא", ואף שע"י השתיקה אולי יסור מדרכי מות,
אך הלא לא יגיע לדרכי חיים, ולכן אדרבא הדרך המובחרת היא לדבר תמיד
אך בדבורים שיש בהם פירות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו בדברי תורה
או בגמילות חסדים או ללמד תורה וחכמה שהוא תורה וגמ"ח כאחד, וכמו
שאמרו ז"ל (סוכה מט.) תורה ללמדה היא תורת חסד. וכך היה דרכו ומנהגו
של החפץ חיים זצ"ל שהיה השומר פיו ולשונו בדורנו, שהיה מדבר תמיד,
ולא ראייתו כשהוא שותק בהיותו בחברת בני אדם, וכן ראינו אצל מו"ר
מרן זצ"ל (כנראה כוונתו על הסבא מסלבודקה זצ"ל) שהיה מדבר תמיד
בלי הפסק, וכל שיחה היה בה לימוד ופרי טוב. וזוהי הדרך הישרה שיבור לו
האדם תלמיד חכם בענין זה שסכנתו חמורה וגדולה מאד, שהלשון מדברת
גדולות מכבה גם תורה גדולה של גדול מגדולי עולם. ואשרי מי שיאכל פרי

ביאורים

שְׁנוּאָה. ויכולה להיות שנואת ה' חלילה - אם תחטא בחטאי הלשון.
391. כי קולך ערב. זהו קול התורה. 392. נתנה עלי בקולה. זהו קול לשון

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

אך ³⁹³**בְּדַבְרֵי-תוֹרָה וְחֻכְמָה וּמוֹסֶר,**
וְהִבָּאת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֶבְרוֹ,
³⁹⁴**וְהִצַּדִּיק הָרָבִים, וְלִשְׁבַח הַטּוֹב,**
וְלִגְנוֹת אֶת הָרָע, וְלִקְנֹא אֶל הָאֵמֶת, בִּי זְכוּת אֵין גֵּיץ
יֻכַּל לְקַנּוֹת לְנַפְשׁוֹ בְּלִשְׁוֹנוֹ, וְכֹאֲשֶׁר הַקָּדִים ³⁹⁵בִּי חַיִּים
בְּיֶד-לִשְׁוֹן.

ביאורים

הרע. 393. בדברי תורה וחכמה ומוסר וכו'. שעל ידם יאכל פירות הלשון
דהיינו שכר טוב. 394. והצדיק הרבים. לדון אותם לזכות. או הכוונה, לזכות
את הרבים. 395. כי חיים ביד לשון. פירוש, דברים אלו (שידבר בדברי
תורה חכמה ומוסר וכו') יביאוהו להחיים הנצחיים. ובמסכת ערכין (טו):
"אמר רבא, דבעי חיי בלישניה, דבעי מית בלישניה", פירוש, הרוצה חיים
ישיגם בלשונו על ידי שיעסוק בתורה, והרוצה מיתה ישיגנה בלשונו על ידי
שיעסוק בדברי שטות ונבלה (עפ"י רש"י שם).

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכן, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות חלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!

ארחות יושר

ארחות צדיקים

מסילת ישראל

שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

עלוני המועדים

פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים

פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ש העולמי

קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים

ספר "ארחות יושר"

ספר "ארחות צדיקים"

ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: **"ארחות יושר"** למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות צדיקים"** ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החוברות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

